

YENİ DÜNYA DÜZENİ VE BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİNDEKİ SAVAŞ

**İrfan Neziroğlu
Uzman Yardımcısı**

Uzmanlık Tezi

Ankara

TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü

Eylül, 1994

TEŞEKKÜR

TBMM Başkanlığı Uzmanlık Yönetmeliğı gereğince hazırladığım “Yeni Dünya Düzeni ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti’ndeki Savaş” adlı çalışmam sırasında başta eşim olmak üzere yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen bütün arkadaşlarıma, ayrıca Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürü Sayın H Çelik’e, Müdür Yardımcısı Sayın A R Cihan’a ve Araştırma Servisi Şefi Sayın S Korkut’a teşekkür ederim

İrfan Neziroğlu

T.B.M.M

YER 96-186
YIL
CLT
KSM
KOP
DEM 96-239

KÜTÜPHANESİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BÖLÜM I: YENİ DUNYA DÜZENİ	4
BÖLÜM II. YUGOSLAVYA'DA DAĞILMA SÜRECİ	16
BÖLÜM III BOSNA-HERSEK TARİHİ VE BOŞNAKLAR	24
BÖLÜM IV BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ'NDE SAVAŞ VE SAVAŞIN BOYUTLARI	30
BÖLÜM V DUNYA KAMUOYUNUN TEPKİSİ VE BARIŞ SÜRECİ	43
SONUÇ	61
EKLER BOSNA-HERSEK'LE İLGİLİ HARİTALAR	70

GİRİŞ

Körfez Savaşı, Yeni Dünya Düzeni ve Bosna-Hersek son yılların dünya politikasındaki en önemli gelişmeleri olarak kabul edilebilir. Sadece birkaç yıla sığmalarına rağmen uluslararası sistemde önemli yer tutarlar. Irak, Kuveyt'i işgal ettiğinde geçmişte olduğu gibi buna göz yumulacağını zannetmişti. Ancak Birleşmiş Milletler çatısı altında ve Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki birçok ülke sanıldığı kadar aksine küçük bir devletin, Kuveyt topraklarının işgal edilmesine seyirci kalmadı. Dünya barışını tehdit eden bu saldırı kararlı bir şekilde cezalandırıldı.

Doğu Bloku'nun ve ardından Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Soğuk Savaş dönemi tarihe karıştı. Körfez Savaşı, ideolojik kamplaşmaların olmadığı yeni dönem için iyi bir başlangıçtı. Uluslararası ilişkilerdeki yumuşama da böylece ilk etkisini göstermiş oldu. Kısaca Irak'a karşı yapılan koalisyon çok iyi bir başlangıçtı. Her ne kadar bazı akademisyenler devletler arasındaki ilişkilerin karşılıklı çıkar dengeleri tarafından korunduğunu iddia etseler de birçok insan gerçekten de yeni bir dönemin başladığına inanmıştı.

Doğu Bloku'nun yıkılması ile gelen yumuşama, Körfez Savaşı'ndan sonra ABD Başkanı George Bush tarafından "yeni dünya düzeni" olarak adlandırıldı. Yeni dünya düzeninin en büyük özelliği Başkan Bush'un da çeşitli defalar açıkladığı gibi doğulu-batılı, kuzeyli-güneyli tüm ülkelere barış, demokrasi, adalet ve hukukun üstünlüğünü vadetmesiydi.

Yugoslavya'nın dağılmasına ve özellikle savaşın Bosna-Hersek'e sıçramasına kadar her şey arzulandığı gibi gelişmiştir. Ancak Bosna-Hersek'teki savaş bir anlamda bu rüya dönemin de sonu olmuştur. Körfez Savaşı sırasında ve sonrasındaki barış dolu söylemlerin tamamına yakını Bosna-Hersek'te yok oldu.

Bu çalışmada önce "yeni dünya düzeni" ve bu düzenin prensipleri incelendi. Gerçekten de yeni bir düzen var mı? Varsa hangi anlamda var? Uluslararası politikada yeni olan nedir? Bütün devletlerin eşitliği mümkün mü? Bu ve benzeri sorulara cevapların aranacağı ilk bölümde konu ile ilgili akademik tartışmalara da yer verildi. Yeni dünya düzeni ABD Başkanı tarafından ilan edilmişti ancak ABD yeni düzeni korumada ne derece isteklidir?

İkinci bölümde Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin ortak ve ortak olmayan tarihleri incelendi. Böylece bugünkü sorunun tarihi temelleri araştırıldı. Bu bölümde Yugoslavya'daki birlikteliğin gelişmesine de yer verildi. Özellikle Devlet Başkanı Tito'nun ölümünden sonra, Yugoslavya'daki dağılma süreci daha da hızlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu zoraki birliktelik de sona ermiştir.

Bosna-Hersek ile ilgili bölümde önce Boşnakların tarihi araştırıldı. Daha sonra da dağılma süreci, savaş ve bugünkü durum incelendi. Etnik temizleme, toplama kampları, sistematik tecavüz olayları ve çok sayıda göçmeni ile Bosna-Hersek'teki savaş Körfez Savaşı sonrası başladığı iddia edilen yeni dünya düzeninin tüm ilkelerine aykırı bir şekilde gelişmektedir. Bu halyle hem yeni dünya düzeninin hem de uluslararası sistemin bazı özelliklerini gözler önüne sermektedir. Kuvvet'e müdahale etmekte acele eden Batılı devletler ve ABD, Bosna-Hersek konusunda hiç de istekli değildirler. Bosna-Hersek'teki savaş, mevcut sistemin gerçek yüzünü ortaya koyması açısından da incelenmeye değerdir.

Konunun önemini artıran bir diğer nokta da Balkanlar'ın dünyadaki ve Türk dış politikasındaki stratejik önemidir. İki dünya savaşında da Balkanlar'daki karışıklıkların önemli rol oynadığı hatırlanırsa, dünya barışı için de bölgede barışın sağlanmasının ne kadar

önemli olduğu görölür.

Bosna-Hersek'te barış süreci ilginç bir şekilde saldırgan tarafların lehine işlemektedir. Birleşmiş Milletler ambargosu rahatlıkla delinmekte ve ilan edilen güvenli bölgelere saldırılar düzenlenebilmektedir. Kısacası Bosna-Hersek'teki savaş her haliyle incelenmeye değerdir. Bu çalışmanın da amacı Körfez Savaşı sonrası oluşturduğu iddia edilen yeni dünya düzeninin yeni ilkeleri çerçevesinde Bosna-Hersek'teki savaş tüm boyutlarıyla incelemektir. Böylece gerçekten yeni bir düzenin var olup olmadığı ve varsa kimler için var olduğu da ortaya konulacaktır.

BÖLÜM I: YENİ DÜNYA DÜZENİ

1989 yılından sonra dünyada oldukça önemli yapısal değişiklikler oldu. Komünizmin iflasi, Doğu Bloku ülkelerindeki sosyalist rejimlerin birer birer yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Varşova Paktı'nın sona ermesi, Doğu ve Batı Almanya'ların birleşmesi ve son olarak Irak'ın Kuveyt'ten çıkartılması, Soğuk Savaş dönemini sona erdiren gelişmeler olarak tarihe geçti. Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku ve Komünist ideoloji, yıllardır liberal Batı'nın en büyük düşmanı olagelmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD önderliğindeki Batı Bloku'nun en önemli politikası, komünizmin yayılmasını önlemek olmuştur. Artık komünizm ve Sovyetler Birliği olmadığına göre daha barışçı bir dünyanın önünde de hiçbir engel kalmamıştı. Uluslararası ilişkilerde bir dönem sona erecek kadar önemli olan bu değişikliklerin yeni bir düzeni başlatacağı konusunda herkesin büyük umutları ve beklentileri vardı. Özellikle Irak'ın Kuveyt'ten çıkartılması ve sonrasındaki gelişmeler bu umutları daha da güçlendirdi. 1989 sonrası dönem, yeni beklentileri de içerecek şekilde yeni dünya düzeni olarak adlandırıldı.

Yeni dünya düzeni kavramı ilk defa dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından kullanıldı. Bush, Körfez Savaşı sırasında ve hemen sonrasındaki konuşmalarında birçok defa yeni sisteme işaret etmiştir. Körfez Savaşı, Yeni Dünya Düzeni'nin başlangıcı olarak kabul edilir. Doğu Bloku'nda meydana gelen değişiklikler ve çözümler, ya da bir başka ifade ile ideolojik kamplaşmaların sona ermesi yeni dünya düzeninin bir ayağını oluşturmuştur. Ancak bir o kadar önemli olan diğer bir gelişme de Körfez Savaşı'nda oldukça başarılı bir şekilde uygulanan ortak savunma ve işbirliğidir. Kore Savaşı'ndaki istisnai durumdan sonra ilk defa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bütün daimi üyeleri ve bunlar dışındaki

birçok devlet, dünya barışını tehdit eden bir saldırgan devlete karşı, zayıfın hakkını korumak için biraraya geldiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasındaki en önemli amaç bu örgüt çatısı altında dünya barışını, devletlerin egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini korumak, hukukun üstünlüğünü sağlamak ve barışı tehdit eden devletleri cezalandırmaktı. Ancak ideolojik hesaplar, Birleşmiş Milletler'in kurucularının isteğine uygun şekilde çalışmasını engellemiştir. Kuruluş aşamasındaki beklentiler ilk defa Körfez Savaşı'nda büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Yeni Dünya Düzeni'ni daha iyi anlayabilmek ve sonrasında Bosna-Hersek'teki olaylarla daha sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için kısaca bu savaşın nasıl geliştiğine göz atmakta fayda vardır.

Körfez Savaşı'nı daha önceki savaşlardan ve müdahalelerden çok farklı olarak değerlendirmek gerekir. Başkan Bush'a göre Körfez'de tehlikede olan küçük bir ülkenin bağımsızlığından çok büyük bir idealin, yeni dünya düzeninin kendisi idi¹. Bu yeni düzende geçmişte düşman olmuş ülkeler bile insanlığın evrensel arzuları olan barış, güvenlik, özgürlük ve hukukun üstünlüğünü gibi değerleri korumak için bir araya geldiler. Irak, uluslararası hukuku hiçe sayarak bağımsız bir ülkenin topraklarını işgal etti. Dolayısı ile bu tutumundan dolayı cezalandırılmalıydı. Çünkü artık yeni bir düzen vardı ve bu düzende geçmişte olduğu gibi keyfi saldırılar olmayacaktı. Kuveyt'in işgaline karşı sessiz kalmak, diğer ülkeler için kötü bir örnek olmakla birlikte cesaret kaynağı da olabilirdi. Bu nedenle, Irak'ın cezalandırılması potansiyel saldırganlara da bir gözdağı olacaktı.

Irak askerleri 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgal ederek burayı Irak'ın bir parçası, yeni bir eyaleti olarak ilan ettiler. BM Anayasası güç kullanarak başka bir ülkenin

¹. Robert W. Tucker & David Hendrickson, *The Imperial Temptation The New World Order and America's Purpose* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1992), s.30

egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit etmeyi açık bir şekilde yasaklıyor. Güç kullanımı ile ilgili tek istisna Güvenlik Konseyi'nin bu konuda karar almasıdır. Irak'ın müdahalesi hukuka aykırı olmakla birlikte uygulamadaki çifte standartları vurgulamak için uluslararası hukuku ihlal eden tek ülkenin Irak olmadığını hatırlamakta fayda vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta mevcut sistemin koruyucusu olması gereken iki süper devlet; Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği olmak üzere birçok devlet uluslararası hukuka aykırı bir şekilde başka devletlerin toprak bütünlüklerine ve egemenliklerine müdahale etmiştir. Bu konuda İsrail de iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu müdahaleler ya çeşitli şekillerde haklılaştırılmaya çalışılmış ya da örtbas edilmiştir. Birçoğu Birleşmiş Milletler'de kınan(a)mamıştır bile. Burada vurgulanmak istenen Irak'ın müdahalesinin haklı olduğu değil sistemin her devlete eşit muamele etmesinin gereğidir. Çünkü bu çifte standartların bir benzeri de Bosna-Hersek'te yaşanmaktadır.

Irak, işgale gerekçe olarak Kuveyt'in tarihi olarak Irak'ın bir parçası olduğunu ileri sürdü. Bu gerekçenin yanısıra dünya kamuoyunun da duruma sessiz kalacağı beklentisi Irak'ın müdahalesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda ABD'nin Bağdat Büyükelçisi ile yapılan görüşmeler de dikkate değerdir. Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin, Amerika büyükelçisi April Glaspie ile yaptığı görüşmede Irak'ın gittikçe kötüye giden ekonomik durumunu anlatırken Kuveyt'in kendilerine karşı düşmanca bir tavır sergilediğini de vurgulayıp, dolaylı da olsa müdahale sinyalleri verdi. Irak kaynaklarına göre büyükelçi Glaspie, Başkan Bush'un zeki bir devlet adamı olduğunu ve Irak'a karşı ekonomik bir savaşa girmeyeceğini² ifade etti. Ayrıca 25 yıldır bölgede bulunan bir insan olarak Irak-Kuveyt sınır anlaşmazlığının Araplar'ın bir sorunu olduğunu ve dolayısıyla bu sorunu kendi aralarında çözmeleri

² Efraim Karsh & Inan Rausti, "Why Saddam Hussein invaded Kuwait?", *Survival* (Ocak/Şubat 1991), s. 27.

gerektiğini, ABD'nin de bunu anlayışla karşılayacağını belirtti. ABD büyükelçisinin bu konuşmaları Irak rejimi tarafından kendi politikalarına yeşil ışık olarak algılanmış ve müdahale kararında etkili olmuştur. Ancak Irak, daha sonra hiç de beklemediği bir tepkiyle karşılaştı.

Irak'ın Kuveyt'e müdahalesi dünya kamuoyunda beklenenden çok daha sert bir tepkiyle karşılandı. Ekonomik yaptırımların sonuç vermemesi üzerine 16 Ocak 1991'de ABD liderliğindeki koalisyon güçleri Irak'a karşı askeri operasyon başlattılar. Operasyonun amacı ABD Başkanı Bush tarafından kitle imha silahlarının saldırgan ve yayılmacı devletlerin eline geçmesini engellemek³ olarak açıklandı. Irak'a karşı girişilen bu savaş, Başkan Bush'a göre tarihi bir anın da başlangıcı olmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona erdirilmesi büyük bir aşama idi. Ancak şimdi daha da önemli bir fırsat vardı dünya toplumunun önünde O da orman kanunlarının değil hukukun üstün olduğu yeni bir sistemin, diğer adıyla yeni dünya düzeninin başlangıcı idi. Irak'a karşı başlatılan savaş bu yeni düzenin bir anlamda testi olacaktı. Eğer başarılı olunursa, tüm dünyaya özgürlük ve barış vadeden yeni düzen de başlamış olacaktı.

Korfez harekatı 28 devletin katkılarıyla gerçekleştirildi. Kore Savaşı'ndan sonra ilk defa bu kadar geniş bir katılım sağlandı. İlk defa bölgesel bir anlaşmazlık Doğu-Batı Bloku çatışmasına dönüşmedi. Yine ilk defa güçlü ve güçsüz birçok devlet ideolojik çıkar hesapları olmadan dünya barışını tesis etmek gibi tek bir hedef etrafında birleştiler. Bu bağlamda gerçek bir barış ve ortak savunma operasyonu olarak tarihe geçti. Irak'a karşı oluşturulan koalisyonda birçok devlet olmasına rağmen savaşın gerçek yöneticisi ABD idi. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Kuveyt'in işgal edilmesinden sonra kendilerinin buraya

³ Tucker & Hendrickson, age s 36

müdahale etme haklarının olduğunu açıklamışlardı. İngiltere tek taraflı müdahale konusunda daha ısrarlı olurken, ABD olayın meşruluğu açısından Güvenlik Konseyi kararından sonra müdahaleyi tercih etmiştir.

Körfez savaşı Yeni Dünya Düzeni'nin ilk testi idi. Bu test başarıyla atlatıldı. Başkan Bush'un da özellikle vurguladığı gibi ilk defa bölgesel bir anlaşmazlık süper güçlerin çatışmasına dönüşmeden çözüldü⁴. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş dönemi ideolojik çatışmalarından bağımsız olarak kurucularının niyetlerine uygun olarak karar aldı ve uygulamaya koydu. Körfez Savaşı'nda Avrupa'dan, Kuzey Amerika'dan, Afrika'dan, Asya'dan ve Arap dünyasından çeşitli ülkeler saldırgan devlete karşı ittifak yaparak dünya barışını korumadaki kararlılıklarını gösterdiler. Uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemi başlatması beklenen bu işbirliği, birçok umutları ve beklentileri de beraberinde getirdi.

Yeni bir düzenden bahsedildiğine göre eski düzenden farklı prensipleri olması gerekir. Monşipouri ve Zolty eski ve yeni düzeni karşılaştırırken yeni düzeni ideolojik kamplar ve düşmanlıklar yerine ortak çıkarlar üzerine bina edilmiş kollektif savunma sistemi olarak tanımlıyorlar. Yeni düzende demokrasi ve insan haklarının korunması da önemli bir yer tutuyor. Batılı ülkelere göre demokrasi dünyanın her bölgesinde teşvik edilmelidir. Çünkü demokratik ülkeler terörist faaliyetleri desteklemezler, diğer ülkeler üzerinde kullanmak ya da bu ülkeleri tehdit etmek için kitle imha silahları üretmezler ve en önemlisi demokrasi ile yönetilen devletler birbirleri ile savaşmazlar. Demokratik devletler ticari açıdan da daha güvenilirdirler.

Yeni düzenin çok önemli bir diğer özelliği de dünya barışının korunmasında

⁴. George Bush, "The Possibility of A New World Order", *Vital Speeches of the Day* (Mayıs 15, 1991), s.451.

Birleşmiş Milletler'in daha aktif bir rol üstlenmesidir. Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik kamplaşmalar, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün verimli çalışmasını da büyük ölçüde engellemiştir.

Yeni dünya düzeni kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe çeşitli tartışmalara yol açtı. Georgetown Üniversitesi doçentlerinden Anthony Clark Arend, yeni sistem için iki alternatif sunmakta. Birincisi Soğuk Savaş sonrası, özellikle Körfez Savaşı sonrası uluslararası sistemi tanımlıyor. Yani İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası düzen artık sona erdi. Sovyetler Birliği dağıldı. Doğu Bloku ülkelerinde ciddi rejim değişiklikleri oldu. Yeni dünya düzeni kavramı, ilk tanıma göre 1989 sonrası değişiklikleri tanımlamaktan öte bir anlam ifade etmiyor. Arend'in verdiği ikinci anlam daha iyimser beklentileri içeriyor. Sistemin işleyişinde özünde önemli değişiklikler olduğu iddiasına dayanan bu yaklaşıma göre yeni dünya düzeni sorunları işbirliği içerisinde çözen daha iyi bir uluslararası sistem öngörmektedir.

Lawrence Freedman da yeni dünya düzeninin iki versiyonundan bahsediyor. Birincisi dünya toplumunun barış, istikrar, adalet ve refah gibi hedefleri gerçekleştirmesi beklenen sistemdir. Daha ılımlı ikinci versiyonu da uluslararası sistemin temel normlarını daha iyi koruyan bir düzen olarak tanımlıyor.

Yeni dünya düzeninin akademik altyapısı bir başka Amerikan vatandaşı Francis Fukuyama tarafından hazırlanmıştır. Fukuyama'nın 1989 yılında *National Interest* dergisinde yayınlanan "*Tarihin Sonu ?*" isimli makalesi tüm dünyada geniş yankılar uyandırdı. Fukuyama, bu makalesinde artık büyük çaplı çatışmaların sona erdiğini, insanlığına refahı getirebilecek yegane sistem olarak tanımladığı liberalizmin tüm ulusların

tarhinde ulaşacakları son nokta olduğunu iddia ediyor Geçmişte faşizm, nasyonol sosyalizm ve milliyetçilik gibi ideolojiler, liberalizme rakip olarak ortaya ıktılar. Ancak “sınıflar arasındaki farklılıkları onemli lude ozen”⁵ liberalizme karşı yenik dıştüler İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en buyuk duşman olan komunizm de liberalizme karşı yenik dışup tarihe karştı Tum bunlar da liberalizmin medeniyet tarihinde sistem olarak son nokta olduğunu gosterdiğini ileri sruyor Fukuyama Dolayısıyla yeni dünyanın ideolojisi de liberalizm olacaktır

Yeni dünya duzeninin teorik altyapısını oluşturan Fukuyama’nın makalesi bazı akademisyenler ve yazarlar tarafından ağır şekilde eleştirildi Henry Porter, Fukuyama’nın bir tarihi olmadığını ve uluslararası sistemdeki değişiklikleri değerlendirebilecek kadar tarihin detaylarını iyi bilmediđini⁶ iddia ediyor Porter’a göre asıl uzmanlık dalı Sovyet dış politikası olan Fukuyama, tarih ve tarihin sonu hakkında yorum yapacak doğru şahıs değerdir

Fred Halliday, Fukuyama’nın makalesindeki görüşlerin birçoğuna karşı çıkıyor Tanhte gerçek anlamda bir ilerlemenin olup olmadığının bile sorgulanabileceğini ileri süren Halliday, 1989 sonrası gelişmeleri değerlendirirken ideolojilerden birinin kazandığını, diğerinin kaybettiğini söylemenin doğru olmayacağı grşunde. Ona göre Doğu ve Batı blokları arasındaki bolunme gerçek değer yapay bir bolunme idi Halliday, ekonomik ve sosyal kriz içerisinde olan liberalizmin evrenselliğinin tartışılması de gerektiğini iddia ediyor⁷. Ayrıca klasik liberallerin ulusların eşitliği, seçimlerin evrenselliği gibi birçok fikre inanmadıklarını ve müdahaleci bir devletten yana olduklarını ileri sruyor Halliday dünyanın globalleştiği görüşüne de pek katılmıyor

⁵. Francis Fukuyama, “The End of History ”, *The National Interest* (Yaz, 1989), s 8

⁶ *The Guardian*, 3 Mart, 1997

⁷. Fred Halliday, “An Ecounter With Fukuyama”, *New Left Review* (Mayıs/Haziran, 1992), s.91

Stanley Hoffman, yeni bir döneme girildiğini kabul etmekle birlikte bunun tarihin sonu olmadığını söylüyor⁸. Hoffman'a göre Fukuyama'nın makalesi, komünizmin sonunun Batı liberalizminin zaferi ve ideolojinin bittiği gibi birçok yanlışlıklarla doludur. Dünyanın birçok yerinde devam eden çatışmalar ve potansiyel çatışma kaynakları tarihin devam ettiğinin göstergesidir. Ayrıca dünya devletleri arasındaki artan ilişkilerin beklendiği gibi barışa mı yol açacağı ya da yeni anlaşmazlıkları da beraberinde mi getireceği diğer bir anlaşmazlık konusudur.

Fukuyama'nın makalesine karşı yapılan eleştirilerin belki en önemlilerinden birisi de bu makalenin resmi kaynakların, yani Amerikan yönetiminin teşviki ve yönlendirmesi ile yazıldığıdır. Dolayısıyla makale gerçek bir akademik ürün olmaktan ziyade Amerikan yönetiminin görüşlerini yansıtmak ve Başkan Bush'un yeni dünya düzenine teorik bir altyapı hazırlamak için yazdırılmıştır. Bu bağlamda Samuel Huntington'un "*Kültürlerin Çatışması*" isimli makalesi de dikkate değerdir. 1989 sonrası başlayan gelişmeler iyimser olmakla birlikte Başkan Bush'un açıkladığı çerçevede bir düzeni getirememiştir. Özellikle bu çalışmanın konusu olan Bosna-Hersek olayı yeni dünya düzeninin bir anlamda sonu olmuştur. Fukuyama'nın makalesi ve Bush'un yeni dünya düzeni inanılırlığını kaybetmeye başlayınca Huntington'un makalesi ortaya çıktı. Amerikan yönetiminin görüşlerini yansıttığı iddia edilen bu makale de bundan sonraki savaşların ve anlaşmazlıkların devletler değil kültürler arasında olacağını ileri sürmektedir. Böylece gelecekteki savaşların sorumluları da şimdiden açıklanmış oldu.

Tarihin sonu tezi kısa zamanda büyük güç kaybetmiştir. Fukuyama bile 'The End of History and the Last Man' adlı kitabının tanıtımı için çıktığı Avrupa turnesinde tezini

⁸. Stanley Hoffman, "A New World and Its Troubles", *Foreign Affairs* (1990), s. 115

desteklemeyen bazı itiraflarda bulunmuştur Örneğin Avrupa Birliği için Mark'tan vazgeçmeyi kabul eden hiçbir Alman'a rastlamadığını söylüyor. Sovyetler Birliği'ndeki başarısız darbe de Fukuyama'yı hayal kırıklığına uğratmıştı Ancak herşeye rağmen liberal demokrasinin insan hayatındaki istekleri tatmin edebilecek, devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözebilecek en iyi sistem olduğu iddiasından vazgeçmiş değildir

Yeni dünya düzeninin en büyük destekçisi ABD olmuştur Başkan Bush birçok konuşmasında yeni düzeni tanımlarken anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü, saldırıya karşı dayanışma, silahlanmanın kontrolü ve tüm insanların ve devletlerin eşit muamelesi gibi ilkeleri özellikle vurgulamıştır Ancak ABD bu konuda ne kadar samimidir? National Interest dergisinin editörü Owen Harries'e göre "yeni-new" sözcüğü Amerikan başkanları tarafından sıkça kullanılan⁹ bir terimdir Örneğin Roosevelt'in "New Deal" politikası dünyanın her bölgesinde saldırı korkusundan emin olmayı vadetmiştir Aynı şekilde Kennedy'nin "New Frontier" politikası da haklının güçlü olacağı, zayıfın güvenlikte olacağı ve dünya barışının korunacağı bir düzen sozu vermiştir Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Orgütler profesörü olan Richard Gardner'e göre aynı vaadler Truman, Eisenhower, Johnson, Nixon ve Reagan yönetimlerinde de vardı¹⁰. Bush'un yeni dünya düzeni, Woodrow Wilson'un Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya koyduğu prensiplere de çok benzemektedir Örneğin her ikisi de küçük ya da büyük tüm dünya devletlerinin egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini korumayı hedeflemiştir Kısaca her defasında adeta yeni bir dünya düzeninin başıadığı iddia edilmiştir Richard Brookshier'e göre tüm tarihin dün başıadığını düşünmek¹¹ tam Amerikanvari bir yaklaşımdır Ancak sonuçta bunlar pek uzun ömürlü olamadıkları gibi başlangıçtaki vaadlerden de çok uzak kalmışlardır

⁹ Owen Harries, "Defining The New World Order: An Impossibility", *Harper's Magazine* (Mayıs 1991), s.60.

¹⁰ Richard Gardner, "Collective Security And The New World Order", *Leaders* (Ocak/Şubat/Mart, 1992), s.26

¹¹ Owen Harries, agm. s.60

Yeni düzenin korunmasındaki en büyük sorumluluk Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek süper güç olarak kalan ABD'ye düşmektedir. Bu sorumluluk Başkan Bush tarafından da kabul edilmiştir. Bush'a göre Amerikalıları Amerikalı yapan şey, bu ulusun tüm dünya insanların özgür olması yönündeki kararlılığı ve demokratik değerlere bağlılığıdır¹². Ancak aynı başkan, ABD'nin dünyanın polisi ya da sosyal işçisi olmadığını da vurgulamayı ihmal etmiyor. Gardner, bir Amerikan vatandaşı olarak Ruanda ya da Burundi'deki çatışmalara kayıtsız kalmamaları gerektiğini ve bunu bir ahlaki zorunluluk olduğunu¹³ savunuyor. Aslında bu tür çatışmalara müdahale etmek çoğu zaman ABD'nin çıkarlarına da uygun olabilir. Kendi çıkarları için tehdit oluşturmayan saldırılara karşı sessiz kalan bir ABD, kendi çıkarları tehdit edildiğinde dünya kamuoyunu harekete geçirmekte zorlanacaktır. Tucker ve Hendrickson'a göre de ABD, ahlaki sorumluluğunun yanı sıra, yeni dünya düzeninin ve onun değerlerinin korunması için yeterli güce sahip tek ülkedir. Dolayısıyla düzenin korunması ABD için kaçınılmaz bir görevdir. Ancak Amerikan yönetimleri bu sorumluluğu yerine getirmede ne kadar istekli ve samimidirler?

Amerikan dış politikasının hedeflerine bakıldığında, bu hedeflerin tüm dünya barışının korunmasını amaçlayan iyimser prensipler olduğu görülür. Ancak gerçek uygulamalar hiç de bu idealizmi destekler nitelikte değildir. Joseph Nye, Bush'un Wilson ve Carter gibi idealist başkanların retorikini kullandığını ama uygulamada Nixon gibi gerçekçi¹⁴ olduğunu belirtiyor. Retorik ne olursa olsun Amerikan dış politikasının gerçek amacı bu ülkenin çıkarlarını korumaktır. Bu çıkarlar da Amerika'yı ve Amerikalıları korumak, siyasi özgürlüğü devam ettirmek, ekonomik refahı geliştirmek ve son olarak diğer ülkelerle dostça ilişkiler kurmak şeklinde açıklanıyor¹⁵.

¹² *Vital Speeches Of The Day*, (Mayıs 15, 1991), s.452.

¹³ Richard Gardner, agm. s.26

¹⁴ Joseph S Nye, "What New World Order?", *Foreign Affairs* (1992), s. 84

¹⁵ Larry Diamond, "The Global Imperative: Building A Democratic World Order", *Current History* (Ocak, 1994), s.2

Noam Chomsky, ABD'nin yeni dünya düzeni ilkelerinde samimi olmadığını iddia ediyor. Chomsky'e göre eğer ortada karşılıklı işbirliği ve çıkar ilişkisi varsa ve Amerikan çıkarları bunu gerektiriyorsa, ABD en diktatör rejimleri bile desteklemekten ya da Üçüncü Dünya demokrasilerini cezalandırmaktan kaçınmaz¹⁶. Shamir Amir'e göre de demokratik bir ülkenin mi yoksa diktatör bir ülkenin mi destekleneceği hangisinin Amerikan çıkarlarına daha iyi hizmet ettiğine bağlıdır¹⁷. Bush'u 1971'de Birleşmiş Milletler'deki Amerikan elçisi iken İsrail'in Filistinliler'e karşı saldırılarını desteklemekle suçlayan Chomsky, başkanın yeni dünya düzenini iddia edecek doğru şahıs olmadığını savunuyor. ABD de eğer gerçekten demokrasi şampiyonu ise neden Suudi Arabistan, Çin ya da diğer birtakım ülkelerde demokrasiyi desteklemiyor? Bu konudaki ABD savunması demokrasinin bu ülkelerde istikrarsızlığa yol açacağıdır. Gerçekten de bazı Ortadoğu ülkelerinde demokrasiyi desteklemek, Cezayir örneğinde olduğu gibi Amerikan çıkarlarını tehlikeye sokabilir. Irak'ta savaşın tek sorumlusu olan Saddam Hüseyin'in bile görevde kalması belki en iyi bu tür bir yaklaşımla açıklanabilir. Ote yandan Çin'deki insan hakları ihlalleri konusunda duyarlı bir politika izleyen ABD, herşeye rağmen dev bir pazar olan bu ülke ile ilişkilerini kotuleştirmek niyetinde değildir

Dünyada tüm devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine eşit şekilde duyarlı bir düzen kurmak ve bu düzeni koruyabilmek ne derece mümkündür? Bunun asgari şartı bu değerlere karşı girişilen saldırılara ortak tepki gösterilmesidir. Gerçek anlamda bir dünya düzeni için devletler arasında bir anlaşma sağlanmalıdır. Özellikle Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin dünya barışını korumak için işbirliği içerisinde olmaları gerekir. Uluslararası hukukun üstünlüğü sağlanmalı ve hukuk her devlete eşit şekilde uygulanmalıdır.

¹⁶ Noam Chomsky, "Güçsuzlere Birşey Kalmayacak", *Birikim* (26 Haziran, 1991), s. 2

¹⁷ Shamir Amir, "U.S. Militarism in the New World Order", *Social Justice: A Journal of Crime Conflict And World Order* (1992), s.3

Uluslararası politikada istikrarın korunması için akademisyenler tarafından çeşitli alternatif modeller geliştirilmektedir. Ancak herşeye rağmen Kuzyeli-Güneyli tüm devletlerin eşitlığı, anlamında bir düzeni kurmak ımkansız denecek kadar zordur. Uluslararası ilişkilerde temel aktörler devletlerdir. Devletler de kendi çıkarlarını korurlar. Bu çıkarları gerçekleştirmek için kendilerini yeterli ve güçlü gördükleri anda her türlü aracı kullanabilirler

BÖLÜM II: YUGOSLAVYA'DA DAĞILMA SÜRECİ

Son birkaç yılda dünya politikasında meydana gelen gelişmeler etkisini en çok Doğu Bloku ülkelerinde gösterdi. Yavaş yavaş demokratikleşme sürecine giren ve liberal Batı dünyası ile entegre olmayı hedefleyen bu ülkeler için en önemli sorunu yıllardır baskı ile susturdukları azınlıklar oluşturmaktadır. Bunun en keskin örneği Yugoslavya olmuştur. Sovyetler Birliği ve Çekoslavakya'da büyük ölçüde barışçı yollarla gerçekleştirilen bölünme Yugoslavya'da oldukça kanlı bir şekilde devam etmektedir. Eski Yugoslav devleti, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makendonya, Karadağ ve Sırbistan cumhuriyetleri ile şu anda Sırbistan kontrolünde olan Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerini içermektedir.

Eski Yugoslavya'daki çatışmanın nedenlerini daha iyi anlayabilmek ve yeni cumhuriyetlerle Yeni Yugoslavya'nın iddialarını sorgulayabilmek için olayın tarihçesine inmek gerekir. Bosna-Hersek' ilk Osmanlı akını 1386 tarihinde düzenlendi. Daha sonra Sırp komutasındaki Bosnalı askerler Kosova savaşında Osmanlılara karşı savaşmıştır¹⁸. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen Bosna-Hersek, idari bakımdan sancak haline getirildi. Bosna-Hersek, 1580 yılında Beylerbeylik oldu. İlk kurulduğunda merkez Banja Luka idi. Daha sonra 1639 yılında Saraybosna, 1697'de Travnik ve nihayet 1850'de tekrar Saraybosna merkez oldu¹⁹. Osmanlı fethi bölge halkına dini bakımdan geniş serbestlikler getirmiştir. Bu hoşgörü neticesinde birçok musliman Boşnak, Osmanlı Devleti'nde üst düzey görevler almıştır. Örneğin 1497-1516 yılları arasında beş kez sadrazamlığa getirilen Hersek'de Ahmet Paşa -ki Hersek Dükası Sırp Stephan Kassaric'in oğludur-, 1596-1601 yılları arasında üç kez sadrazamlık yapan Damat İbrahim Paşa ve Osmanlı tarihinde bir devre imzasını atan Sokullu Mehmet Paşa Boşnak asıllıdır²⁰. Bunların

¹⁸. *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*. (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992), s.7

¹⁹. *Bosnia-Herzegovina: History, Culture and Heritage*, (İstanbul:IRCICA), s. 14.

²⁰. *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, s.11.

dışında da çeşitli tarihlerde sadrazamlık yapmış birçok Boşnak sadrazamlar vardır.

Yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı idaresinde kalan Sırlar 1800'lu yılların başında çeşitli ayaklanmalar başlatular. Osmanlı Devletinin gerileme döneminde meydana gelen bu ayaklanmalar sonucunda Sırlar 1830 yılında özerk bir statü kazandılar. 1878 yılındaki Berlin Kongresi'nden sonra Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilmiş, 5 Ekim 1908'de de bu imparatorluk tarafından ilhak edilmiştir. Aynı Kongre sonrası Sırlar da Prenslik olarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Karadağ da 1910 yılında Krallık oldu. Bosna-Hersek, Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar da Avusturya-Macaristan idaresinde kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra biraraya gelen Sırp, Hırvat ve Sloven temsilciler ulusal bir konsey kurarak Slav kökenli ulusları tek bir çatı altında toplanmaya çağırdılar. 1918 yılında da Sırbistan kralı Alexander Karageorgevic liderliğinde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı kuruldu²¹. Slav ulusları biraraya getirmeyi hedefleyen bu çabalar her ne kadar ortak bir Krallığın ortaya çıkmasına vesile olmuşsa da, kurucu uluslar arasındaki anlaşmazlıklar iki yıl sonra belirmeye başlamıştır. Örneğin 1920 yılında Kurucu Meclis tarafından hazırlanan anayasa taslağına Hırvat delegeler daha fazla özerklik isteği ile karşı çıktılar. Ancak istekleri kabul edilmedi. Daha sonraki yıllarda da özellikle Sırp-Hırvat düşmanlığı devam etti. 1925 yılında Hırvatistan liderinin Eğitim Bakanı olarak atanması sorunu biraz yumuşatmışsa da aynı liderin üç yıl sonra bir suikast sonucu öldürülmesi bu barış havasını kısa sürede sona erdirdi. 1928 yılında Kral Alexander'ın anayasayı feshettiğini açıklaması ile de ülkede diktatörlük dönemi resmen başlamış oldu²². 1934 yılına kadar devam eden bu diktatörlük döneminde temel haklar yanında siyasi partiler için de önemli kısıtlamalar getirildi. Bu bağlamda dini ve ulusal partilerin kurulması yasaklandı. 1921 tarihli anayasa 1931 yılında

²¹. Florance Elliot, *A Dictionary of Politics*, (Great Britain, Penguin, 1971) s. 475-477

²². *Encyclopedia Americana*, Vol.29, s. 724.

yürölükten kaldınılarak yerine kralın yetkilerini daha da arttıran yeni bir anayasa kabul edildi. Ancak Kral Alexander'ın dönemi de fazla sürmedi 1934 yılında Fransa'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Makedonyalı bir terörist tarafından öldürölünce yerine Prens Paul geçti.

Birinci Dünya Savaşı'dan sonra kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde devletin hemen hemen tüm sektörlerine hakim despotik Karageorgevic ailesinin yönetiminde kaldı. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemlerde Krallık'ta ciddi anlaşmazlıklar ve halkın hoşnutsuzluğu mevcuttu.

İkinci Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı direniş Sırbistan'da faaliyet gösteren ve General Mihailovic tarafından yönetilen Çetnikler'le Bosna-Hersek, Slovenya, Hırvatistan ve Karadağ'da etkin olan Tito'nun Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından örgütlendi Sırp-Hırvat düşmanlığı savaş sırasında düzenlenen karşılıklı saldırılarla daha da derinleşti Sonuçta Tito'nun Ulusal Kurtuluş Cephesi daha fazla destek gören taraf oldu ve savaştan sonra Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'ni kurdular. Yeni devlet altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluştu Ancak cumhuriyetler arasındaki farklılıklar devam etti. Yugoslavya'nın en büyük cumhuriyetini oluşturan Sırlar Ortodoks olup Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Sovyetler Birliği içerisinde Rusya'nın rolü ne ise Yugoslavya'da da Sırbistan aynı ayrıcalıklı konumda olmuştur Kendilerini "eşitler arasında birinci" kabul eden Sırlar ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun varisleri olduklarını da iddia etmektedirler Sırlar, diğer cumhuriyetlere nazaran Yugoslavya'nın yönetiminde çok daha etkin rol oynadılar

Slav ulusundan olmakla birlikte Slovenler ve Hırvatlar Katoliktırlar ve latın alfabesini kullanıyorlar Kendilerini Batılı, Sırbistan ve Karadağ'ı da Doğulu kabul eden bu iki ulus, bu

lkelerle olan sınırlarını da Doğu-Batı sınırı olarak kabul ederler. Özellikle Hırvatlar, Sırpı düşük medeniyet düzeyine sahip doğulu bir ülke olarak suçlamaktadır²³

Daha sonra da detaylı olarak  a ıklanacağı gibi diğer cumhuriyetlerin aksine Bosna-Hersek halkının büyük bir çoğunluğu ise Müslümandır

Yugoslav cumhuriyetleri arasında ekonomik açıdan da onemli farklılıklar²⁴ vardı. Slovenya ve Hırvatistan en zengin cumhuriyetler iken Yeni Yugoslavya'yı oluşturan Karadağ ve Sırbistan daha fakirdi. Slovenya'nın eski Yugoslavya ihracatındaki payı yüzde 29, kişi başına düşen GSMH 12.520 ABD Doları, ikinci sırada yer alan Hırvatistan'ın ihracattaki payı yüzde 21 ve kişi başına düşen GSMH 7 110 ABD Doları idi. Bu rakamlar eski Yugoslavya ihracatındaki payı ve GSMH sırasıyla diğer cumhuriyetler ve özerk bolgeler için de şöyledir: Voyvodina % 8 ve 6 790 ABD Doları, Sırbistan % 21 ve 4 950 ABD Doları, Karadağ % 2 ve 3.950 ABD Doları, Bosna-Hersek % 14 ve 3 590 ABD Doları, Makedonya % 4 ve 3.330 ABD Doları, son olarak en fakir bolge olan Kosova'da ihracattaki pay % 1 ve GSMH de 1 520 ABD Dolarıdır. Ekonomik bakımdan daha zengin olan Slovenya ve Hırvatistan, kendi zenginliklerinin diğer cumhuriyetler tarafından s m r ld klerini düşünürken, Sırpı da kendilerinin bunun karşılığında tüm Yugoslavya'nın savunmasını sağladıklarını ve böylece karşılıklı dengenin kurulduğunu ölen sürüyorlar

Tüm bu farklılıkları uzun süre b rarada tutan Tito'nun karizması ile komünist rejimin baskıcı metodlarıydı. Ancak uluslar arasındaki düşmanlıkların muhafaza edilmesi ve s stem de zayıflaması ile anlaşmazlıklar daha da ciddi boyutlara ulaştı. Yugoslavya'da merkezî sistemin zayıf yapısı da dağılmayı kolaylaştırmıştır. Yugoslavya'daki merkezî otorite hiçbir

²³. Eduard Klain, "Yugoslavia As A Group", *Croatian Medical Journal* (War Supplement 1, 1992) Vol.33 s.5.

²⁴. *Time*, 15 Temmuz, 1994.

zaman Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadar güçlü olamamıştır. Dolayısıyla ortaya zayıf bir merkezi otoriteye bağlı güçlü cumhuriyetlerin olduğu bir yapı çıkmıştır.

Yugoslavya modern anlamdaki ulus-devletten çok Birinci Dünya Savaşı sırasında dağılıp tarihe karışan çok uluslu devletlere benzemektedir. Sovyetler Birliği ile birlikte Yugoslavya, barındırdıkları etnik kimlikleri çeşitli yollarla dondurarak çok yakın tarihlere kadar varlıklarını korumayı başardılar. Her iki devlette de dağılmayı önleyen ortak nokta baskıcı komünist ideoloji idi.

Etnik yapıya bakıldığında Slovenya ve Hırvatistan'ın göreceli olarak daha homojen olmalarına karşılık diğer cumhuriyetlerde azınlıkların oranının daha fazla olduğu görülür. 1991 yılı rakamlarına göre 1.9 milyon nüfusa sahip Slovenya'da halkın yüzde 90'ı Sloven, yüzde 3'ü Hırvat, yüzde 2'si Sırp ve kalan yüzde 5'i de diğer milletlerden oluşmaktaydı. Toplam nüfusu 4.7 milyon olan Hırvatistan'da Hırvat nüfusun oranı yüzde 75, Sırp nüfusun oranı ise yüzde 12'dir. Nüfusun yüzde 65'ini Sırpların oluşturduğu Sırbistan'da Arnavutların oranı yüzde 20, Hırvatların oranı ise yüzde 2'dir. Bosna-Hersek'teki etnik yapı biraz daha karışıktır. 4.3 milyonluk toplam nüfusun yüzde 44'ünü Müslümanlar, yüzde 31'ini Sırp ve yüzde 17'sini de Hırvatlar oluşturmaktadır. Karadağ'ın nüfusu 613 bindir. Bunların yüzde 68'ini Karadağlılar, yüzde 13'ünü Müslümanlar, yüzde 6'sını Arnavutlar ve yüzde 3'unu Sırp oluşturuyor. Son olarak 2 milyonluk Makedonya'daki etnik yapı da şöyledir. 67 % Makedon, 20 % Arnavut, 2 % Sırp, 7 % Türk ve 11 % diğer. İki özerk cumhuriyetin de etnik yapıları oldukça karışıktır. Kosova'da halkın çok büyük bir çoğunluğunu, yüzde doksanını Arnavutlar oluşturmaktadır. Kuzey'de bulunan Vojvodina'da ise Sırpların yüzde 56'lık çoğunluklarına rağmen Macarlar önemli bir azınlık

durumundadırlar (20 %)²⁵.

Daha çok bir imparatorluğa benzeyen Yugoslavya, modern devletin gereklerinden birçoğuna sahip değildi. Devlet olabilmek için zengin bir grup dinamizmi ile büyük ölçüde homojenliğe ihtiyaç vardır. Tarih boyunca toplumlar ortak bir milliyet, din, dil, tarih, kültür ya da toprak parçası etrafında biraraya gelerek kimliklerini bu öğelere göre tanımlamışlardır. Yugoslavya'ya bakıldığında kuruluşundan itibaren insanları birarada tutacak unsurların yok denecek kadar az olmasının yanında karşılıklı düşmanlıkların da var olduğu görülür. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Yugoslavya'daki beraberlik de suni bir birlikteliktir.

1980 yılına kadar Tito tarafından yönetilen Yugoslavya'da, Tito'nun ölümünden sonra karmaşık etnik unsurları bir ölçüde memnun etmeyi hedefleyen donuşumlü başkanlık sistemi uygulamaya konuldu. Bu sisteme göre kollektif başkanlık konseyi, her cumhuriyet ve ozerk bölgeden birer temsilci olmak üzere toplam 8 kişiden oluşmaktaydı. Devlet başkanlığı ise birer yıllık sürelerle rotasyon usulüyle yürütülüyordu. Konseyin başkanı aynı zamanda ordunun da komutanı olup savunma ve dış ilişkiler alanlarında geniş yetkilere sahipti. Federal Meclis'te her cumhuriyetten 30, Cumhuriyetler Meclisi'nde de 12 temsilci bulunuyordu. Ozerk bölgeler de bu meclislerde sırasıyla 20 ve 8 üye ile temsil ediliyordu. Özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren merkezi otorite zayıfladı. Güçlenen cumhuriyetler zaman zaman Federal Hükümet'in izni olmadan kararlar aldılar. Yugoslavya'daki dağılmanın bir diğer işareti de 1981 seçimlerinde etnik kimliklerini dikkate almayarak kendilerini Yugoslav olarak tanımlayanların oranının sadece yüzde 5.4 olmasıydı. Nüfusun çok büyük bir bölümü kendisini etnik kimliklerine göre tanımlamayı tercih etmişti.

²⁵. *Survival*, (Temmuz-Ağustos, 1991), s.293

Ortak başkanlık sistemi sanıldığıının aksine pratikte yürümemiştir. Slovenya ve Hırvatistan daha yumuşak bir federasyonda ısrar ederken Sırbistan da eski yapının korunması taraftarı idi. Sırp lar, cumhuriyetleri birarada tutmanın imkansız olması halinde diğer cumhuriyetlerde Sırp ların çoğunlukta oldukları bölgeler Sırbistan'a bırakılacak şekilde sınırların yeniden çizilmesi halinde ayrılmayı destekleyeceklerin açıldılar.

Yugoslav ekonomisinin kötüleşmesi, ülkede hayat şartlarının düşmesi ve bölgeler arasındaki ekonomik farklılığın artması Yugoslavya'da istikrarsızlığın artmasına yol açtı. 1990 yılının sonbaharında cumhuriyetlerde yapılan çok partili seçimlerde komünistler sadece Sırbistan ve Karadağ'da seçimi kazanırken, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'te seçimleri kaybettiler. Seçimleri kazanan partiler çoğunlukla milliyetçi görüşlere sahip olup bağımsızlık yanlısı idiler. Bu şartlar altında ortak başkanlığın başkanlık sırası Hırvatistan temsilcisine geldiğinde yoğun tartışmalar çıktı. Hırvat üye Stipe Mesic'in başkanlığını istemeyen Sırbistan; Karadağ, Voyvodina ve Kosova temsilcilerinin de desteğini alarak olumsuz oy kullandı. Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek temsilcilerinin olumlu oylarına rağmen oyların eşit çıkması ile başkanlık seçimi kilitlendi. Zaten var olan siyasi ve ekonomik kriz böylece daha da derinleşti. Uluslararası sistemde meydana gelen yumuşamanın da etkisiyle Yugoslav cumhuriyetleri bağımsızlık arayışlarına giriştiler.

Slovenya ve Hırvatistan 25 Haziran 1994'de bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu bağımsızlık ilanı ile Sırbistan'ın kontrolündeki Yugoslav Federal Ordusu her iki ülkeye de savaş açtı. Hedef geçmişte olduğu gibi şimdi de baskıyla bu devletleri kararlardan döndürmek ve Yugoslavya'nın bütünlüğünü korumaktı. Ancak zaten zorla birarada yaşayan

insanlar Sovyetler Birliği'nin bile dağılmaktan kurtulamadığı bir dönemde ne kadar daha
birarada tutulabilirdi ?

BÖLÜM III. BOSNA-HERSEK TARİHİ VE BOŞNAKLAR

Bosnalı Müslümanlar ya da diğer bir ifadeyle Boşnaklar, Slav asıllı olup bölgeye 7. yüzyılda göçettiler²⁶. Bosna kelimesi, Sava nehrine dökülen Bosna suyundan gelmektedir. Hersek ise adını ortaçağ sonlarında kurulan Hercegovina Dukalığı'ndan almaktadır²⁷. Bosna-Hersek konusundaki tarihi araştırmalar iki ana eğilim taşımaktadırlar. Bunlardan birincisi daha çok Sırp ve Hırvat tarihçiler tarafından ileri sürülen Boşnakların atalarının islam dinine girmeden önce Bogomil mezhebini değil Ortodoksluğu ya da Katolikliği reddettikleri görüşüdür. Bu iddianın asıl hedefi Boşnakların ayrı kimliklerini reddedip sonradan Müslüman olan Hristiyan Sırp ya da Hırvatlar olduklarını ortaya çıkarmaktır. Boşnaklar da tam aksine Slav ya da Hırvat oldukları yönündeki iddiaları şiddetle reddederler.

Sırp ve Hırvat araştırmacılar Bogomiller hakkında uç teori²⁸ ileri sürüyorlar. Hırvat bilimadamı Franjo Rackı tarafından ileri sürülen birinci teori Boşnak kilisesinin sapık bir kilise olduğunu iddia eder. İkinci tez ise Bozidar Petronovic tarafından ortaya atılmış olup Boşnak Kilisesi'nin Ortodoks Kilisesi ile özdeşleştirmektedir. Üçüncü tez de Boşnak Kilisesi'nin en azından başlangıçta Katolik olduğunu savunur. Tarihi belgelere dayanmayan bu tezin amacı da Bogomilizm'in Hırvat Glagolizminin zamanla değişmiş şekli olduğunu ortaya koymaktır. Bu uç tezin de gerçek amacı Bosna-Hersek topraklarına yapılacak Sırp ve Hırvat müdahalelerini tarihi temellere dayandırıp meşrulaştırmaktan başka birşey değildir. Bu teoriler aynı zamanda Sırp ve Hırvatların, tarihten beri Bosna-Hersek topraklarında gözu olduğunu da açıkça göstermektedir.

²⁶ Robin Alison Remington, "Bosnia. The Tangled Web", *Current History* (Kasım, 1993), s. 365.

²⁷ *Bosnia-Herzegovina: History, Culture and Heritage*, s.8.

²⁸ M. Tayyip Okıç, "Neşredilmemiş Bazı Türk Kaynaklarına Göre Bosna Hristiyanları (Bogomiller)", *İslami Araştırmalar* (1993) Vol.6. No.4. s.235.

Prof. Dr. M. Tayyib Okıç tarafından yapılan araştırma Kamil Bogomiller'in kendilerini diğer Hristiyanlar'dan ayırmak için Kristian olarak tanımladıklarını gösterir. Osmanlı dönemindeki nüfus sayımı ile ilgili resmi belgelerde diğer gayri-müslimlerden "Gebr" ya da "Kafir" diye bahsedilirken Kamil Bogomiller, Kristian olarak adlandırılmıştır. Aynı Osmanlı arşivlerinde Bosna-Hersek'in Fatih Sultan Mehmet tarafından alınışından altı yıl sonra Kristiyan'lardan yani Kamil Bogomillerden söz edilmektedir. Bunlar daha çok Pavlovci, Kral ve Herzegovina vilayetlerinde yaşadılar. Osmanlı nüfus kütüklerinde Boşnakların birçoğunun müslüman isimleri aldıkları görülür. Örneğin Nikola oğlu Musa, Kasım ve babası Radko, Yusuf ve kardeşi Vladislav²⁹ gibi. Sonuç olarak Türk belgeleri XV yüzyılın ikinci yarısından XVI yüzyılın sonuna kadarki dönemde Bosna ve Hersek'te Kamil Bogomiller'in (Kristiyan'ların) yaşadığından bahsetmektedir. Türk belgelerinde Hristiyanlar'ın "Gebr" veya "Kafir" olarak adlandırılmaları ve Bogomillerin bunun dışında tutulması, Boşnakların atalarının Sırp ve Hırvat araştırmacılarının iddia ettikleri gibi Ortodoks ya da Katolik olmadıklarını gösterir. Drina ve Sava nehirleri arasındaki Bosna-Hersek toprakları Boşnakların ata toprakları olup, en az 1000 yıldır Boşnaklara vatan olmuştur. Sırp nüfusu daha çok Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra buradaki verimli topraklara gelip yerleşen çiftçi Sırlardan oluşmuştur. Sırp-Hırvat dilinin bir ağızı olan Boşnak dili, Bogomiller'in müslüman olmalarından sonra çok sayıda Türkçe, Arapça ve Farsça kelime ile zenginleşmiş ve farklılaşmıştır.

Bosna-Hersek'teki müslüman nüfus, tarih içinde bazı değişiklikler göstermiştir. Bu nüfus değişiklikleri Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün 1992 yılında yayınladığı "Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri" isimli kitapta şöyle verilmiştir³⁰.

²⁹ M. Tayyib Okıç, a.g.m. s. 240

³⁰ *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, s. 4, 7

Bosna'yı 1624'te ziyaret eden Papalık temsilcisi Petros Masarechi'nin verdiği nüfus:

Müslümanlar	900.000	(% 66)
Katolikler	300.000	(% 22)
Ortodokslar	150.000	(% 11)

Bölgeyi 1807-1808 yılları arasında gezen Fransız seyyahı Chyamette des Fosses'in verdiği nüfus.

Müslümanlar	600.000	(% 49 18)
Katolikler	120 000	(% 9 83)
Ortodokslar	500 000	(% 40.98)

Fransız bilgini Amı Bove'nın verdiği 1836 tarihli nüfus bilgileri

Müslümanlar	700 000	(% 70)
Hıristiyanlar	300 000	(% 30)

Ahmet Cevdet Paşa 1863'deki müfettişliği esnasında Bosna-Hersek'in nüfusu hakkında Tezakir'de şu bilgiyi vermiştir.

Müslümanlar	472.000	(% 41 25)
Katolikler	184.000	(% 16 08)
Ortodokslar	488 000	(% 42.65)

1870 tarihinde Türk makamlarınca yapılmış bulunan istatistik de şöyledir:

Müslümanlar	315.228	(% 50.84)
Katolikler	78.383	(% 12.64)
Ortodokslar	226.312	(% 36.50)

Şemseddin Sami, Kamust¹ı-a'lam adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir:

Müslumanlar	500.000	(% 40)
Katolikler	150.000	(% 12)
Ortodokslar	580.000	(% 46.4)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun işgalinden sonraki müslüman nüfusun durumu dikkate değerdir:

Müslümanlar	448.613	(% 38.73)
Katolikler	208.391	(% 18.08)
Ortodokslar	496.484	(% 42.88)

1895 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçları da şöyledir

Müslumanlar	548.632	(% 34.99)
Katolikler	334.142	(% 21.31)
Ortodokslar	613.246	(% 42.94)

1910 yılında Avusturya tarafından yapılan nüfus sayımı sonuçları

Müslümanlar	588.244	(% 32.25)
Katolikler	417.152	(% 22.87)
Ortodokslar	793.264	(% 43.49)

1921 yılında Yugoslavya'nın kurulmasından sonra yapılan nüfus sayımında Bosna-Hersek'teki müslümanların sayısı 612.137 (genel nüfusa oran % 31.12); 1931 yılındaki müslüman nüfusu ise 716.584 (% 30.92) olarak kaydedilmiştir. Yukardaki verilere bakıldığında Bosna-Hersek'teki müslüman nüfusun zaman içerisinde oran olarak azaldığı görülür. Bunda Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte müslümanlara karşı uygulanan baskıların rolü çok büyüktür. Özellikle 1858 ve 1867 yılları arasında Türklere karşı başlatılan düşmanca tavırlardan Bosnalı müslümanlar da nasiplerini aldılar. 1878 ve 1818 yılları arasında Avusturya hükümetinin baskıları sonucu yaklaşık 700.000 müslüman vatanlarını terketmek zorunda kalmıştır. Bu rakamın bir milyon olduğu da söylenmektedir³¹. Avusturya-Macaristan idaresi döneminde Bosna-Hersek'te yaşayan müslümanların oranı yüzde 40'lardan yüzde 32'ye kadar düşmüştür. Bağımsızlıklarını kazanan Sırp ve Karadağlılar, yıllardır barış içerisinde yaşayan müslüman ve hristiyan toplulukları arasına nıfak sokarak düşmanlıklara yol açmıştır. 1913 yılında müslümanlara karşı zorla hristiyanlaştırma politikası başlatıldı³².

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra müslümanlara karşı girişilen katliamların en korkuncu 1924 yılında Sahovici ve Pavio Polje kasabalarında yapılmış ve içlerinde yaşlı, kadın ve çocukların da olduğu 600 müslüman öldürülmüştür³³. Daha sonra bu baskılar ve işkenceiler artarak devam etmiştir.

³¹ . Mustafa İmamovic, *A Survey Of The History Of The Genocide Against The Muslims In The Yugoslav Land*, (Saraybosna: Media Press), s. 68.

³² . age, s.70.

³³ . age, s.70.

İkinci Dünya Savaşı sırasında 100.000'den fazla müslüman hayatını kaybetmiştir. Bunların büyük bir çoğunluğu Çetnik ve Ustaşa çetelerinin soykırımları sonucu öldürülmüştür³⁴. Kısaca özetlemek gerekirse, Bosna-Hersek'li müslümanlar Osmanlı döneminden sonra Sırlar ve Hırvatlar tarafından çeşitli baskılara maruz bırakıldılar.

Yugoslav rejimi 1968'den sonra Boşnakları etnik olarak müslüman diye tanımlamıştır. 1981 yılında yapılan seçimlerde yaklaşık 2 milyon insan (toplam nüfusun yüzde 9'u) kendilerini etnik bakımdan müslüman olarak tanımladılar.

³⁴. age, s.59

BÖLÜM IV: BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ'NDE SAVAŞ VE SAVAŞIN BOYUTLARI

Yugoslavya'daki savaş ilk olarak Slovenya'da başladı ancak burada fazla sürmedi. Daha sonra Hırvatistan'a sıçradı. Slovenya'ya nazaran daha şiddetli geçen savaş, Bosna-Hersek'te tam bir vahşete dönüştü. Diğer iki ülkede olduğu gibi Bosna-Hersek'te de savaş, Parlamento'nun bağımsızlık kararı almasıyla başladı. Bosna-Hersek'te 1990 yılında yapılan seçimleri Aliya İzzetbegovic'in Demokratik Hareket Partisi oyların yüzde 38'ini alarak koalisyon hükümeti kurdu Sırp Demokratik Partisi yüzde 27 oy alırken Hırvat Demokratik Birliği de yüzde 15 oy alabilmiştir. Müslümanlar üniter devleti savunurken Sırp ve Hırvat parlamenterler seçimlerden hemen sonra özerklik isteklerini dile getirmeye başladılar

Avrupa Topluluğu'nun bağımsızlık kararlarını tanımak için şart koştuğu referandum gereği 29 Şubat ve 1 Mart 1992 tarihlerinde Bosna-Hersek'te bir halkoylaması yapıldı Sırpların boykot ettiği referandumda katılım yüzde 63 04 olarak gerçekleşti. Katılanların yüzde 99 43'u³⁵ bağımsızlık yönünde oy kullanması üzerine Bosna-Hersek Parlamentosu 15 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etti Bulgaristan 16 Ocak'ta, Türkiye 6 Şubat'ta ve Avrupa Topluluğu da 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdılar

Bağımsızlık kararı Bosna-Hersek'teki Sırp azınlığı da harekete geçirdi. Sırplar, saldırılara gerekçe olarak başlangıçta Sırp bayrağı taşıyan bir gencin Müslümanların yaşadığı bir bölgede öldürülmesini göstermişti. Ancak kısa süre sonra bunun bir bahane olduğu ortaya çıktı. Sırplar, yıllardır Yugoslav cumhuriyetlerini veya en azından bu cumhuriyetlerde Sırpların yaşadığı bölgeleri Büyük Sırbistan'a katma hayali içindedirler Bu amaçla Sırp

³⁵. Bisera Turkovic, *The War Drama*, (Saraybosna: 1992), s 6.

azınlıklara her türlü desteği verdiler. Hatta 1990 yılında Federal İçişleri Bakanı Mihaj Kertes, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'teki Sırp çetelerine maddi destek sağlamıştır³⁶.

Bosna-Hersek'teki savaşın birkaç nedeninden³⁷ birincisi Sırpların yıllardır düşledikleri "Büyük Sırbistan" hayallerini Yugoslavya'nın dağılması ile uygulamaya koyma istekleridir. İkinci neden Bosna-Hersek'te bulunan Yugoslav ordusudur. Çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Federal Ordu birlikleri, bölgedeki Sırları provoke edip gerekli silah desteğini sağladı. Savaşın bu derece genişlemesinde bölgedeki Sırp çetelerinin de rolü büyüktür. Özellikle Boşnaklara karşı uygulanan etnik temizleme büyük ölçüde bu çeteler tarafından gerçekleştirilmiştir. Son olarak da Bosnalı Sırpların lideri Karadzic'in uzlaşma tanımayan kişiliği ve Boşnaklara karşı savaşta kararlılığı olayı bugünkü boyutlarına taşımıştır.

Baştan beri Yugoslavya'nın dağılmasını önlemeye çalışan Sırbistan'ın da desteğini alan Bosnalı Sırlar, 9 Ocak 1992'de tek taraflı olarak Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni kurdular. Bosna-Hersek'teki gerginliğin savaşa dönüşmesindeki en büyük sorumluluk Sırbistan'a aittir. Çünkü bağımsızlık kararından sonra Sırp ve Hırvat halk Müslümanlar'la birlikte gösteriler düzenleyerek saldırgan Sırp milliyetçiliğini protesto ettiler³⁸. Yugoslavya'nın dağılmasını önleyemeyeceğini anlayan Sırbistan daha sonra Yugoslavya toprakları içerisinde yaşayan Sırları kendi kontrolünde toplama gayreti içerisine girmiştir. Sırlar'ın yaşadığı her yeri Sırbistan olarak tanımlayan Sırbistan devlet başkanı Slobodan Milosevic'in başlangıçtaki hedefi Bosna-Hersek'in Sırların çoğunlukta olduğu bölgelerle Hırvatistan sınırlarındaki Krayina bölgesini de birleştirerek Büyük Sırbistan'ın oluşturmaktı. Ancak dünya devletlerinin ve özellikle güçlü Batılı ülkelerin Bosna-Hersek'teki savaşa karşı

³⁶ Mark Mazover, *The War In Bosnia: An Analysis*, (Aralık, 1992), s. 5.

³⁷ Kemal Kurspahic, "Bosnia's Beacon of Hope", *Journal of Democracy*, (Ocak, 1994), s. 138.

³⁸ *The European*, 12-18 Mart, 1992.

duyarsızlığı Milosević'i ve diğer Sırp'ları, Müslümanların çoğunlukta olduğu birçok bölgeyi de işgal edecek kadar cesaretlendirmiştir.

Sırbistan ve Karadağ'ın 27 Nisan 1992'de Federal Yugoslav Cumhuriyeti'ni kurduklarını açıklamaları bir anlamda Yugoslavya'nın dağıldığını da tescil etmiş oldu. Hemen ardından da Bosna-Hersek hükümeti, topraklarındaki Federal Ordu birliklerinin işgalci konumunda olduklarını iddia ederek derhal çekilmelerini istedi. Federal Ordu çekilmediği gibi Sırp'larla birlikte Boşnaklara karşı saldırılara geçti. Böylece başlangıçta bir iç savaş olarak değerlendirilen anlaşmazlık kısa süre sonra bağımsız bir ülkenin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı girişilen saldırıya dönüştü.

Sırp'lar, 1992 baharının ilk günlerinde saldırılara başladıklarında müslümanlar hazırlıksız olarak yakalandılar. Nüfusun çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen gerekli silahlara sahip değildiler. Zaten Yugoslav Federal Ordusu'nun büyük bir çoğunluğunu Sırp'lar oluşturmaktaydı. Dolayısıyla müslümanlar, silah ve eğitim yönünden kendilerinden çok daha üstün olan Sırp'lar karşısında başlangıçta şok yenilgiler aldılar.

Bosna-Hersek'teki Hırvatlar ve Boşnaklar, başlangıçta Sırp saldırılarına karşı birlikte karşı koydular. Ancak dini etkenler ve karşılıklı güven eksikliği nedeniyle bu birliktelik pek istikrarlı olmadı. Aynı Hırvatlar zaman zaman da Sırp'larla işbirliği yaptılar. Hatta bu işbirliği Bosna-Hersek topraklarının paylaşılması konusunda gızlı bir anlaşmaya kadar gitti³⁹. Bu nedenle de Müslümanlar, zorunlu işbirlikleri dışında Hırvatlar'a fazla güvenmiyorlar. Ayrıca 1992 yılı Temmuz'unda da Hırvatlar, Mostar ve çevresini içine alan bölgede Bosna-Hersek Hırvat Devleti'ni kurduklarını açıkladılar.

³⁹. *International Herald Tribune*, 8 Mayıs, 1992.

Bosna-Hersek'teki savaşı Sırbistan ve Hırvatistan birliklerinin de katıldığı iddiası başlangıçta yalanlanmakla birlikte artık herkes tarafından bilinmektedir. Hırvatistan devlet başkanı Tudjman, Hırvat ordusu askerlerini Bosna'daki Hırvatların yardımına göndermiştir⁴⁰. Birçok gözlemciye göre Bosna-Hersek'teki Hırvat birlikleri, Hırvatistan ordusunun bir brimi olarak savaşmakta ve Hırvat ordusundan her türlü desteği almaktadır. BM Genel Sekreteri Butros Ghali de Bosna-Hersek'teki Hırvat askerlerinin varlığını kabul etmiş ve sayılarının 3 000 ile 5 000 arasında olduğunu itiraf etmiştir. Birleşmiş Milletler gözlemcilerine göre Hırvatistan gibi Sırbistan da Bosna-Hersek'teki savaşta Sırlara her türlü silah desteğinin yanı sıra askeri birlikler de göndererek doğrudan müdahale etmektedir⁴¹. Güvenilir kaynaklara göre Sırbistan savaş uçakları Bosna-Hersek'te müslümanlara ait bazı mevzileri ve stratejik bölgelerin bombalanmasına da katılmaktadırlar⁴².

⁴⁰ Patrick Moore, "A New Stage In The Bosnian Conflict", *RFE/RL Research Report* (4Mart, 1994), s.34

⁴¹ agm s 36

⁴² Mark Mazower, age. s 16

Bosna-Hersek'teki Savaşın Bir Başka Boyutu: Etnik temizleme, Toplama Kampları, Sistemik Tecavüzler ve Göçmenler:

Bosna-Hersek'teki savaş, alışılmışın çok dışında devam etmektedir. Silah ve asker yönünden dünyanın sayılı güçleri arasında olan Sırp ordusu, hazırlıksız ve savunmasız Boşnak halkına karşı korkunç katliamlara girişmektedir. Olayı normal bir savaş olarak tanımlamak mümkün değildir. Bosna-Hersek'teki savaş ne bir iç savaştır, ne de etnik bir çatışmadır. Bu savaş bağımsız bir devletin egemenliğine karşı, Kuveyt örneğinde olduğu gibi girişilmiş bir saldırıdır⁴³. Ayrıca sivil hedefler ayırım gözetilmeksizin sistemli bir şekilde yakılıp yıkılması da savaşı bir başka boyutudur. The Guardian gazetesi muhabirinin tanımıyla savaştan çok tek taraflı Sırp saldırıları⁴⁴ var Bosna-Hersek'te

Sırlar, savaşın başından beri planlı bir etnik temizleme politikası sürdürmektedirler. Bir etnik grubun, sosyal sınıfın ya da dini toplumun planlı bir şekilde yok edilmesi anlamına gelen bu terim Yugoslavya için ilk defa The Washington Post gazetesi tarafından⁴⁵ Sırp askerlerinin bazı bölgelerdeki uygulamalarını tanımlamak için kullanılmıştır. Etnik temizleme ve soykırımın gerçek amacı daha büyük bir Sırbistan ve Hırvatistan oluştururken nüfusun daha saf olmasını sağlamaktır⁴⁶.

Etnik temizlemenin ürünü olan toplama kamplarında akla gelebilecek her türlü baskı ve işkence uygulanmaktadır. Sayılarının bir ara sayıları 105'den fazla olan bu kamplardan yaklaşık 260 000 insanın geçtiği ve bunlardan 17 000'inin işkenceler sonucu hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir⁴⁷. Başlangıçta varlığı inkar edilen ve Müslümanların propaganda malzemesi oldukları iddia edilen kamplar, daha sonra dünya basını ve

⁴³ M.A. Mahmud *Bosnia And Herzegovina : A Case of Approved Genocide*, (The Hague, Ağustos 1993) s.9.

⁴⁴ *The Guardian*, 30 Mayıs 1992.

⁴⁵ *International Herald Tribune*, 24-25 Aralık 1992.

⁴⁶ M.A. Mahmud, age. s.9.

⁴⁷ *Newsweek*, 17 Ağustos, 1992.

televizyonlarında çıkan haberlerden sonra AGİK ve Birleşmiş Milletler yetkilileri tarafından da kabul edilmiştir Sırp yetkililer de yaptıkları açıklamada kamparın varlığını kabul etmekle birlikte kendi denetimleri dışında oluşturulduklarını iddia ettiler 5 Şubat 1993 tarihli L'express dergisinde Bosna-Hersek'te yirmibiri Sırpların, altısı Hırvatların ve altısı da Boşnakların elinde olmak üzere toplam otuzuç tane toplama kampının adı verilmiştir Dergide ismi geçen kamplar şunlardır

Sırpların kontrolündeki kamplar:

- 1 Bosanski Novi
- 2 Prijedor (Keraterm)
- 3 Ternopolje
- 4 Omarska
- 5 Manjaca
- 6 Kotor Varos
7. Bosanski Brod
- 8 Doboj
- 9 Modrica
- 10 Bosanski Samac
11. Brcko
12. Brezovo Polje
13. Bijeljina
14. Zvornik
15. Sekovici
- 16 Vogosca
17. Rogatica
18. Visegrad
19. Goradze

20. Foça

21. Trebinje

Hırvatların kontrolündeki kamplar:

1. Slavonski Brod

2. Odzac

3. Livnoc

4. Mostar

5. Capljina

6. Ljubuski

Müslümanların kontrolündeki kamplar:

1. Cazın

2. Zenica

3. Konjic

4. Tarçın

5. Vısoko

6. Saraybosna

Toplama kamplarının gerçek sayısı bilinmemekle birlikte yukardaki rakamdan çok daha fazla sayıdadırlar. Toplama kampları içerisinde Omarska kampının ayrı bir yeri vardır Yaklaşık 11.000 insanın bulunduğu kamp Sırpların kontrolündeki 94 kampın en büyüğü ve en korku olanıdır Kamptan kurtulmayı başaran bir müslümanın Batılı gazetecilere

anlattıkları⁴⁸ tüyler ürperticidir Omarska kampındaki çimlerin tamamı a  kalan insanlar tarafından yenmiş. Kampta hergün 12 veya 16 kişi hayatını kaybetmektedir. İlk altı günde hiç kimseye yiyecek verilmiyor. Hastalara hiçbir şekilde tıbbi yardım yapılmıyor. Kamptakilerin üçte ikisi açık havada yaşıyorlar. Yağmur yağınca çamur içinde kalıyorlar ve kurumak için güneşi bekliyorlar. Omarska kampının en korkunç binaları Sırplar'ın Kırmızı Ev ve Beyaz Ev⁴⁹ olarak adlandırdıkları yerlerdi. Kırmızı Ev'e götürülen esirlerin hiçbiri sağ olarak geri d nmeyenken Beyaz Ev işkence odası olarak bilinmekteydi. Kamplardaki insanların birçoğunu savaş alanındaki esirler değil, evlerinden toplanan insanlar oluřturmaktadır⁵⁰

Kampların varlığının kabul edilmesi gerçekte çok önemli değişikliklere yol açmadı. Birleşmiş Milletler yetkililerinin kamplara ilişkin tavırları ve açıklamaları çok ilginçtir. Kuveyt'te tüm dünyayı ayağa kaldıran Birleşmiş Milletler'in Bosna-Hersek'teki yardım konvoyunda bulunan yetkililer bir ay oncesinden kampların varlığından haberdar olduklarını ancak durumu üst mercilere bildirmenin kendilerinin görevi olmadığını ileri sürdüler. Yeni dünya düzeninde dünya barışının sağlanmasında daha aktif rol alması beklenen uluslararası bir örgüt elemanlarının bu tür açıklamalarını anlayabilmek hiç de kolay değildir. Sanki ıskenceyle, etnik temizleme ile mücadele etmek Birleşmiş Milletler'in değil de gazetecilerin görevidir.

Kampların varlığının belli olmasından sonra birçok basın ve yayın organında buralardaki uygulamalarla ilgili haberler çıktı. Yazılanların ortak noktası Sırpların denetimindeki kampların belki de yuzyılın en acımasız toplama kampları olduğudur. Dayağın sıradan işkence olduğu bu yerlerde özellikle Boşnak toplumunun seçkin ve elit

⁴⁸ Roy Gutman, *A Witness To Genocide*, (New York: Macmillan, 1993), s. ix.

* Bosna-Hersek'teki savaşı çok yakından izleyen Roy Gutman, Sırpların elindeki toplama kamplarının sayısını 94 olarak yazmıştır. Kamplarda kelimenin tam anlamıyla aktı hayale gelmemiş bir vahşet uygulanmaktadır. İnsanların organlarının kesilmesinden dövülerek öldürülmelerine, canlı canlı boğazlarının kesilmesine kadar birçok insanlık dışı uygulama Roy Gutman'ın *A Witness To Genocide* isimli kitabında anlatılmaktadır.

49. Gutman, age. s.50.

50 . Gutman, age. s.56.

insanları daha da ağır işkenceler tabi tutulmakta ve bunun sonucunda da birçoğu hayatını kaybetmektedir

1993 Nisan ayı rakamlarına göre⁵¹ Sırpların uyguladıkları etnik temizleme politikası sonucu 150 000 Boşnak hayatını kaybetti, bir milyonu evlerini terketti, onbinlerce kadın tecavüze uğradı ve yüzbinlerce insan yaralandı Kültürel mirasın da yüzde 80'i yok oldu New York Times'ın 31 Temmuz 1993 tarihli haberinde ölü sayısı 200.000, yerlerinden edilmiş insan sayısı 2 milyon olarak verilmiştir. Bu da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük ölü ve göçmen sayısı olarak tarihe geçti.

Birleşmiş Milletler Soykırımı Sözleşmesi, milli, dini ve etnik bir grubu yok etmeyi hedefleyen öldürme ve yaralama gibi her türlü eylemi hukuk dışı saymıştır. Sözleşmenin ABD Kongresi'nde de onaylanmış olmasına rağmen, dünya kamuoyu Bosna-Hersek'teki işkencelerin ve katliamların bir soykırım olup olmadığı konusunda bile anlamaya varmış değildir

Bosna-Hersek'teki savaşın utanç verici bir boyutu da yoğun olarak Müslüman Boşnak kadınlara karşı uygulanan sistematik tecavüz olaylarıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün raporuyla da teyid edilen tecavüz olayları Sırp tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Esir alınan bazı Sırp askerler ifadelerinde bu işi komutanlarının zoruyla yaptıklarını söylediler. Bu da tecavüzlerin rastgele olmaktan çok etnik temizleme politikasının bir parçası olarak yapıldığını ve amacın müslümanların moralini bozmak ve onları göçe zorlamak olduğunu göstermektedir. Sırpların yaptıkları tecavüzler savaşın bir yan ürünü değildir, bilinçli ve sistematik bir şekilde yapılmaktadır. Mırsada isimli bir Sırp, Newsday muhabirine yaptığı açıklamada tecavüz için üstlerinden kendilerine emir verildiğini

⁵¹. *Bosnia-Herzegovina: History, Culture and Heritage*, s.7.

ve baskı yapıldığını itiraf etmiştir⁵².

Tecavüze uğrayan kadınların sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte Avrupa Topluluğu'nun bölgeye gönderdiği araştırma grubuna göre 20 000. Bosna-Hersek hükümetine göre de 30.000 olduğu sanılıyor. Ancak bu sayılar tecavüze uğrayanların ifadeleri dikkate alınarak ortaya çıkarılmıştır. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar kadınların tecavüze uğradığı Bosna-Hersek'te sessiz kalmayı ve başından geçenleri kimseye anlatmamayı tercih edenler de hesaba katılırsa sayı daha da büyür. Esir alınan genç kadınların tamamına yakınına tecavüz edilmiştir⁵³. Tecavüze uğrayanların büyük bir kısmı geçirdikleri psikolojik travmalar sonucu hayatını kaybetmiş⁵⁴, kalanların da ruh sağlıkları ciddi şekilde bozulmuştur.

Bosna-Hersek'teki tecavüz olayları tuylar ürpertici boyutlardadır. Tecavüz kamplarından kurtulabilen kadınların anlattıklarına göre cepheden donan Sırp askerleri kamplara gelip istedikleri kadınları alıp goturuyor ve çoğu zaman goturulenden tekrar haber alınamıyor. Kadınlara kocalarının, annelere kızlarının ya da kızlara ailelerinin önünde tecavüz edilmesi cephedeki Sırpların ne kadar vahşi olduklarını göstermektedir. Bu durum tecavüz olayının nasıl bir psikolojik silah olarak kullanıldığını da gözler önüne sermektedir. Tecavüze uğrayan kadınlar çeşitli hakaretlere maruz bırakılarak dövülmekte ve çeşitli işkencelere uğratılmaktadırlar. Bölgeye giden Avrupa Topluluğu gözlemcileri de bu durumu onaylamıştır⁵⁵. Bunu yapan Sırpların büyük bir çoğunluğu da doğu bölgelerinden getirilmişler⁵⁶. Nedeni de yıllarca içiçe yaşamının verdiği dostlukla Bosna-Hersek topraklarında yaşayan Sırpların bu konuda yumuşak davranacakları korkusudur.

⁵² Gutman, age. s.68.

⁵³ Gutman, age. s.64.

⁵⁴ *The Independent*, 6 Ocak, 1993.

⁵⁵ *International Herald Tribune*, 28 Aralık, 1992.

⁵⁶ *The Guardian*, 9 Aralık, 1992.

Batılı bir gazetecinin “karşısındakinin gözünün içine bakarak yalan söyleyebilen politikacıların en ustası” diye tanımladığı Bosnalı Sırpların lideri Radovan Karadzić, tecavüzler konusunda suçlu olmadıklarını ileri sürüyor. Dünya Kiliseler Birliği tarafından da bir savaş silahı olarak yaygın şekilde kullanıldığı ifade edilen tecavüz olayları için Karadzić, ırza geçme konusunda hiçbir kanıtın olmadığını ve bunun savaş zamanında olduğu kadar barış zamanında da olduğunu söylüyor⁵⁷. Aslında barış zamanında da bu tür olayların olduğu doğrudur ama binlerce değil onlarca sayıda oluyor ve toplumun anormal insanları tarafından yapılıyor. Ayrıca sonuçta tecavüzcü mutlaka cezalandırılıyor

Savaşın olduğu her yerde olduğu gibi Bosna-Hersek'te de birçok insan evini, koyununu terkedip daha güvenli bölgelere göç etmiştir. Birleşmiş Milletler Göçmenler Yüksek Komiserliği'nin 21 Temmuz 1993 tarihli raporuna göre 3 5 milyondan fazla insan eski Yugoslavya toprakları içerisinde göçmen konumuna gelirken, 595 000 kişi de çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Bosna-Hersek'te nüfusun yarısından fazlası göç etmiştir. Sırpların, müslümanlar kendi istekleriyle göç ediyorlar şeklindeki iddialarına karşılık, göçlerin asıl nedeni Sırp baskısı ve tehdididir. Sırpların güç kullanarak göçe zorladığı bu insanların bir daha yerlerine dönmelerinin ne derece mümkün olacağı ancak savaş bittikten sonra anlaşılacaktır. Ancak yeni dünya düzeninin kurbanları olan Boşnakların birçoğunun eski topraklarına dönmesi oldukça zor görünmektedir. Eski Yugoslavya içinde ve dışındaki toplam mülteci sayısı 3 650 000 olarak tahmin edilmektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin raporuna göre 14 Aralık 1992 tarihi itibarıyla eski Yugoslavya'da ve Avrupa ülkelerinde bulunan mültecilerin sayıları şöyledir⁵⁸.

⁵⁷ *Sabah*, 10 Şubat, 1992.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 15 Ocak, 1993

Toplam mültecı sayısı	3.650.000
-----------------------	-----------

Eski Yugoslavya topraklarındaki mülteciler:

Bosna-Hersek'te	1.661 000
Hırvatistan'da	718 000
Sırbistan'da	433 000
Slovenya'da	75 000
Karadağ'da	62.000
Makedonya'da	19.000
BM korumasındakiler	87 000

Eski Yugoslavya toprakları dışındaki mülteciler:

Almanya'da	250 000
İsviçre	80 000
Avusturya'da	73 000
İsveç'te	62 000
Macaristan'da	40 000
Türkiye'de	18 000
İtalya'da	16 000
Çek C ve Slovakya'da	10 000
Fransa'da	4 200
Diğer devletlerde	41 000

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 6 Mayıs 1993 günü aldığı bir kararla Saraybosna, Bihaç, Tuzla, Goradze, Srebrenica ve Zepa'yı güvenli bölge olarak ilan etti. Ancak buraların güvenliği büyük ölçüde Sırpların insafına kalmıştır. Goradze'ye yapılan Sırp saldırısı Birleşmiş Milletler barışgücü askerlerinin bu bölgeleri koruyamadığını göstermiştir. Ayrıca müslümanlar da güvenli bölgeleri ekonomik olarak yaşanılır bulmamaktadırlar. Müslümanlara göre güvenli bölgeler toplama kamplarından biraz daha iyi olmaktan öte bir anlam ifade etmiyorlar. Bir Boşnak müslümanın ifadesiyle "eğer orada su ve yiyecek yoksa, güvenli bir gelecek yoksa güvenli bölgede olmanın ne anlamı var?"⁵⁹

Batılı devletler, Boşnak göçmenlere sahip çıkma konusunda sınıfta kalmışlardır. Bu konuda Almanya, göçmenlerin Avrupa ülkeleri arasında paylaşılmasını teklif etmiştir. Ancak bu teklif kabul edilmediği gibi insan hakları konusunda ne kadar duyarlı oldukları özellikle Türk kamuoyu tarafından iyi bilinen İngiltere ve Fransa, insanı yardım için Boşnak halkının kendi bölgelerinde kalmalarını tavsiye etmiştir⁶⁰

Bosna-Hersek'te tarihte eş görülmemiş şekilde kültürel mirasa karşı da bir savaş verilmektedir. Camiler dahil her türlü tarihi bina yıkılmakta, kitaplar ve kütüphaneler yakılmaktadır⁶¹. IRCICA tarafından yayınlanan Bosnia-Herzegovina History, Culture and Heritage isimli kitapta Bosna-Hersek'te yıkılan 481 cami ve tarihi anıtın tam listesi verilmektedir.

⁵⁹ *The New York Times*, 8 Haziran, 1993

⁶⁰ *The Daily Telegraph*, 5 Ağustos, 1992

⁶¹ *Forum on Bosnia-Herzegovina*, (Saraybosna The Historical Society, 1993), s. 30

BÖLÜM V: BOSNA-HERSEK'TEKİ SİRP SALDIRILARINA DÜNYA KAMUOYUNUN TEPKİSİ VE BARIŞ SÜRECİ

Balkanlar'daki çatışmalar ve çıkar hesapları dünya politikasında ve iki dünya savaşında önemli rol oynamıştır. Olaya bu açıdan bakıldığında Balkanlar'da barışın sağlanmasının dünya barışı için de ne kadar önemli olduğu kolayca anlaşılabilir. Dış devletlerin hesapları yanında, Balkan ülkelerinin aralarındaki anlaşmazlıklar da oldukça fazladır. Birçok konuda Türkiye ile anlaşmazlığı bulunan Yunanistan'ın kendi topraklarındaki azınlıklara uyguladığı politika nedeniyle Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya ile de ilişkileri gergindir. Özellikle ilerdeki muhtemel toprak taleplerine karşı Makedonya'yı bu isimle tanımamakta diretmektedir. Bulgaristan'ın da Bulgar asıllı olduklarını iddia ettikleri Makedonlar ne Helen, ne de Bulgar kokenli olmadıklarını ve aynı bir millet olduklarını savunuyorlar. Ayrıca Yunanistan'da bulunan Ege Makedonyası ve Bulgaristan'daki Pırın Makedonyası'nın da kendileri ile birleşerek millî bir Makedon devletini oluşturmaları gerektiğini iddia ediyorlar. Makedonya'dakine benzer bir anlaşmazlık da Yunanistan ile Arnavutluk arasında mevcuttur. Yunanistan, Kuzey Epir bölgesinde Yunanlıların yaşadığını gerekçe göstererek bu bölgede hak iddia ederken aynı şekilde Arnavutlar da Güney Epir topraklarında hak iddia etmektedir. Toplam nüfusun yüzde doksanını Arnavutlar'ın oluşturduğu Kosova da patlamaya hazır bir diğer bölgedir.

Bu kadar çok anlaşmazlığın olduğu bir bölgede barışın temin edilmesi çok önemlidir. Halen devam eden savaş az da olsa diğer bölgelere de yayılma tehlikesi taşımaktadır. Potansiyel anlaşmazlıklar, ufak şiddet girişimlerini toplu bir savaşa dönüştürebilecek niteliktedir.

Türkiye, dört eski Yugoslav cumhuriyeti; Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'i 6 Şubat 1992'de resmen tanıdığını açıkladı. Bu tarihten itibaren de bölgedeki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi girişimlerini destekledi. Tek taraflı bir müdahalenin mümkün olamayacağını savunan Türkiye, dünya kamuoyunu harekete geçirmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Başta İslam Konferansı Örgütü, Avrupa Topluluğu ve Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası forumda girişimlerde bulunuldu. Bu çerçevede 17 Haziran 1992 günü Türkiye'nin girişimiyle İstanbul'da İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısı yapıldı. Sırbistan'ın kınandığı toplantıda, Birleşmiş Milletler kararlarının desteklendiği açıklanırken BM Güvenlik Konseyi de daha aktif olmaya ve gerekirse duruma müdahale etmeye davet edildi. 10 Eylül 1992 günü Türkiye'nin girişimi ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İstanbul'da toplandı ve Sırpıları saldırgan devlet olarak ilan etti. Türkiye'nin askeri müdahale dahil daha da etkin önlemler alınması teklifi ise kabul görmedi.

Türkiye'nin girişimleri sonucu 25 Kasım 1992'de İstanbul'da on Orta Avrupa ve Balkan ülkesinin katılımı ile düzenlenen İstanbul Konferansı sonuç bildirisinde etnik temizleme sonucu elde edilen toprak kazanımlarının geçersiz olduğu belirtildi. Eski Yugoslav cumhuriyetlerinin toprak bütünlüklerine, bağımsızlıklarına, egemenliklerine ve ulusal kimliklerine saygı gösterilmesi çağrısının da yapıldığı toplantı somut adımlar atılmadan sona erdi.

İslam dünyası da Bosna-Hersek'teki savaşın bir an önce sona erdirilmesi için birtakım girişimlerde bulundu. 2 Aralık 1992 günü Cidde'de yapılan İslam Konferansı Örgütü toplantısında Bosna-Hersek'teki Sırp saldırılarının durdurulması için gerekirse güç

kullanılması, Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması ve Sırpların elindeki ağır silahların denetim altına alınarak imha edilmesi için Birleşmiş Milletler'e çağrıda bulunuldu. 11 Ocak 1993'de Dakar'da yapılan İslam zirvesinde de daha önce alınan kararlar teyid edildi ve BM'nin duruma acilen müdahale etmesi istendi.

Sonuç olarak Batı dünyasında olduğu gibi İslam dünyasında yapılan konferans ve toplantılar Sırpların saldırılarını durduramamıştır. Bosna-Hersek konusundaki uluslararası toplantıların sonuç bildirilerinin ortak özelliği Sırpların kınanması olmuştur. Türkiye, Bosna-Hersek'teki Sırp vahşetinin bir an önce sona erdirilmesini istemekle beraber, prensip olarak Birleşmiş Milletler'in kararları dışında girişimlerden ve tek taraflı müdahaleden kaçınmaktadır.

Birleşmiş Milletler Orgutu, Bosna-Hersek'teki savaşta büyük ölçüde prestij kaybına uğradı. Orgut, Körfez Savaşı'ndan sonra kazanmaya başladığı güvenilirliğini kaybetmektedir. Ayrıca Bosna-Hersek'te bulunan BM barışgucu askerlerinin (UNPROFOR) karaborsa, tecavüz, hırsızlık ve yolsuzluk gibi çeşitli suçlara adlarının karışması⁶² bu askeri gücün barışı sağlamaktan çok mevcut durumu kendi çıkarları lehine kullanmak için orda oldukları suçlamaları da beraberinde getirmiştir. Konu ile ilgili haberler 26 Ağustos 1993 tarihinde BBC ve CNN televizyonlarında da çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Bosna-Hersek'teki savaşta tavrıyla birçok yonden uluslararası hukuku ihlal etmektedir. Birincisi müslüman Boşnaklar'a karşı silah ambargosu uygulayarak bu insanların kendilerini savunma haklarını engellemektedir. Bosna-Hersek'teki soykırım ve etnik temizlemeyi engellememekle bir başka suç işlenmektedir. İnsanlık dışı bu uygulamalara müdahale etmek Birleşmiş Milletler'in aslı görevleri

⁶² M.A Mahmud, age s 25

arasındadır. Birleşmiş Milletler'in müdahalesini gerektiren bir diğer husus da bağımsız bir devlete karşı girişilen saldırıdır. Son olarak Kuveyt'te yapıların Bosna-Hersek'te yapılmaması, Birleşmiş Milletler'in ayrımcılık yaptığı konusundaki görüşleri güçlendirmektedir. Sonuçta BM, asli görevi olan dünya barışının, hukukun üstünlüğünün ve devletlerin bağımsızlıklarıyla toprak bütünlüklerinin korunması gibi temel görevlerini yerine getirmemektedir. Zaman zaman yaptığı müdahalelerde de daha çok BM Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin çıkarlarının korunması, örgütün güvenilirliğini zedelemektedir

Yeni dünya düzeninin kurucusu ve koruyucusu olarak görülen ABD'nin Körfez Savaşı'ndaki tavrı ve bunun doğal bir sonucu olarak bu ülkeden beklentiler dikkate alındığında, Bosna-Hersek'teki savaşa büyük ölçüde kayıtsız kaldığını söylemek yanlış olmaz. Başlangıçta Amerikan seçimlerinin dikkatleri iç politikada yoğunlaştırdığı doğrudur. Ancak sonraları da Bosna'daki vahşeti durdurmak için Kuveyt'te olduğu kadar istekli olmadığı dünya kamuoyunda Bosna-Hersek'te petrol yok gibi yorumlara yol açmıştır. ABD'nin birkaç bombalama eylemi dışında fazla birşey yapmamasının iki nedeni olabilir. Birincisi Amerikan halkının olaya ilgisizliğidir. Kamuoyunun genel kanaati, işsizlik, yoksulluk ve bütçe açıkları gibi ekonomik sorunların daha acıl olduğu ve bunların bir an önce çözülmesi gerektiğidir. Amerika'da birçok insanın Yugoslavya'nın nerede olduğunu ve buradaki insanların neden savaştığını dahi bilmemeleri⁶³ bu kayıtsızlığın en açık örneğidir. İkinci neden de Kuveyt'te olduğu gibi Bosna-Hersek'te de ABD'nin çıkarlarının ciddi bir şekilde tehdit ediliyor olmamasıdır. Bundan dolayıdır ki Amerikan yönetimi biraz da kendi sessizliklerini desteklercesine Bosna-Hersek'teki savaşın kendilerinden çok Avrupalıların bir sorunu olduğunu ileri sürüyorlar.

⁶³ *Financial Times*, 6 Ağustos, 1992

Bush yönetimi Körfez Savaşı'nda yendiklerini açıkça ifade ettikleri Vietnam sendromunu tekrar gündeme getirerek bir askeri bile savaşa göndermeden önce onu oradan sağ olarak nasıl geriye getirebileceğimizin hesabını yapmalıyız⁶⁴ demiştir. Tüm bunlar dünya kamuoyunu oyalama taktikleri olarak algılanmıştır. Yeni dünya düzeni tanımlanırken Başkan Bush orman kanunlarının değil hukukun üstün olacağını, devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerin hiçbir şekilde müdahalede bulunulamayacağını özellikle ve defalarca vurgulamıştır. Bosna-Hersek'te bağımsız bir devlet çok yönlü bir saldırıya uğramıştır. Ancak müdahalede isteksiz olan dünya güçlü Batılı ülkeler çeşitli bahanelerle bugüne kadar geldiler.

Bosna-Hersek'te, Sırpların etnik temizleme politikası uyguladıkları artık tüm dünya tarafından kabul edilmiştir. Hatta ABD eski Dışişleri Bakanı Lawrence S. Eagleburger, buradaki insanlık dramından sorumlu olarak 7 kişinin isimlerini bizzat açıkladı⁶⁵ ve insanlık suçu işlediklerini, acilen yargılanmalarını talep etti. Bu 7 kişinin isimleri ve işledikleri suçlar şöyledir:

Borislav Herak: Bosna-Hersek ordusu tarafından tutuklanan ve Bosnalı bir Sırp olan Harek. 230 sıvılı öldürdüğünü itiraf etmiştir.

Arif ve Adil isimli Hırvat çetesi üyesi iki kişi. Bunlar da otobus kuyruğundaki 50 Sırp kadın ve çocuğu öldürmekten sorumlu tutuluyorlar.

Zeljko Raznjatović: Kaplanlar adlı Sırp çetesinin lideri. 3000 sıvılın toplu olarak öldürülmesinden sorumlu tutuluyor.

Vojislav Seselji: Sırp militan gruplardan Çetniklerin lideri Seselji, Brcko ve bazı diğer Boşnak şehirlerdeki katliamların sorumlusu olmakla suçlanıyor.

⁶⁴. *The Guardian*, 10 Ağustos, 1992.

⁶⁵. *International Herald Tribune*, 17 Aralık, 1992.

Drago Prcac: Sırpların kontrolündeki Omarska toplama kampının komutanı ve dolayısıyla bu kamptaki insanlık dışı uygulamaların sorumlusu.

Adem Celic: Hırvat kontrolündeki Celebici kampının komutanı Celic, 15 Sırp'ın işkence yapılarak öldürülmesinden sorumlu tutuluyor.

Sırplar ve Hırvatlar zaman zaman dünya kamuoyunu yanıltmak ve belki de dikkatleri kendi katliamlarından uzaklaştırmak için Müslümanların da Sırp ve Hırvatlara işkence yaptıklarını ileri sürüyorlar. Ancak Eagleburger'ın açıkladığı savaş suçluları listesinde hiçbir müslümanın olmayışı dikkat çekicidir

Amerika'da seçim ortamının sona ermesi ve Bill Clinton'un seçimleri kazanması Sırp saldırılarının durdurulması için yeni umutları da beraberinde getirmiştir Clinton'un seçim döneminde eski yonetime karşı yaptığı suçlamalar da dikkate alındığında herkes yeni başkanın dünya barışının sağlanmasında daha aktif olacağı görüşünde birleşiyordu Vance-Owen planının Sırpları ödüllendirdiğini iddia eden Clinton, seçim döneminde Bosna için alternatif plan hazırlanması gerektiği sinyalleri de vermişti

Vance-Owen planını eleştiren Clinton'un hazırlayacağı alternatif barış planında Bosna-Hersek'e karşı uygulanan silah ambargosunun kaldırılması, Sırlara ateşkes için kesin bir ultimatom verilmesi ve ateşkese uymamaları halinde sınırlı da olsa bir hava harekati düzenlenmesi, Sırpların ağır silahlarını Birleşmiş Milletler yetkililerine teslim etmesi ve son olarak da bağımsız Bosna-Hersek devletini 10 etnik parçaya ayıran haritanın reddedilmesi beklenmekteydi Sonuçta dağ fare doğurdu ve umitle beklenen Clinton planı boş çıktı

Amerikan planı⁶⁶ özetle altı maddeden oluşmuştur Barış girişimlerinin desteklenmesine karar verilen Vance-Owen ekibine bir de Amerikan özel temsilcisi

⁶⁶. *Milliyet*, 12 Şubat, 1993.

büyükelçi Reginald Bartholomew atandı. Belgrad hükümeti kınanarak ambargonun daha sıkılaştırılması ve gerekirse siyasi baskıların artırılması kararlaştırıldı. Sırların etnik temizleme politikalarını cezalandırmak için bir savaş suçluları mahkemesi kurulacak, Bosna-Hersek'e yapılan yardımlar arttırılacak ve son olarak ABD, müttefikleriyle ve özellikle de Rusya Devlet başkanı Boris Yeltsin'le görüş alışverişinde bulunacak. Rusya, daha sonra da açıklanacağı gibi Sırları açıkça desteklemekle birlikte karşı bir hareketi de engellemek için elinden gelen her türlü çabayı sarfetmektedir. Sırların koruyucusu olan Rusya'ya danışılarak karar verilecekse bunun Sırlar aleyhine olamayacağı başlangıçta belli olmuştu. Daha sert bir politika izlemesi beklenen Clinton yönetiminin bu plan için savunması da şartların değiştiği şeklinde idi⁶⁷. Clinton yönetimi daha sonra Bosna-Hersek'e havadan insanı yardım yapılmasını kararlaştırdı. Başlangıçta insanı yardım uçaklarına savaş uçakları da refakat edecekti. Ancak Clinton, İngiltere başbakanı John Major'la yaptığı görüşmenin ardından bu fikrinden vazgeçtiğini açıkladı. Fransa ve İngiltere'den yardım planına beklediği desteği alamamıştı.

Amerika Birleşik Devletleri, Bosna-Hersek'e müdahale eder mi? Kuveyt ile karşılaştırıldığında etmesi gerektiği konusunda kimsenin şüphesi yok. Ayrıca Batılı ülkelerin çıkarlarını korumak için yapıldığı şeklindeki suçlamalara karşılık Körfez Savaşı'nın, ısrarla yeni dünya düzeninin bir gereği olarak dünya barışını korumak için yapıldığı vurgulanmıştır. Dünya barışını korumada bu kadar istekli olan Batılı devletler neden Bosna-Hersek'teki saldırılara kayıtsız kalıyor? ABD Genelkurmay başkanı Colin Powell'in ortaya attığı Powell Doktrini bunu sessizliği bir ölçüde açıklıyor. Powell Doktrini'ne göre Amerika Birleşik Devletleri ancak ve ancak en az kayıpla ve kesin olarak kazanacağına emin olduğu

⁶⁷. *Milliyet*, 12 Şubat 1993

durumlarda dünya kamuoyunun da desteğini alarak müdahale etmelidir. Aslında bu doktrine bir madde daha eklemek gerekir O da Amerikan çıkarlarının müdahaleyi gerektirmesidir.

6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'i bağımsız bir devlet olarak tanıyan Avrupa Topluluğu, soruna barışçı yollardan çözüm bulunabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. AT ve ABD Dışişleri Bakanları Yugoslav Federal Ordusu'nu işgal ordusu olarak tanımlayarak Belgrad'daki büyükelçilerini geri çekme kararı aldılar AGIK bünyesinde de bazı çalışmalar yapılmış ve 13 Mayıs 1992 günü alınan bir kararla Yugoslavya'nın söz ve oy hakkı 30 Haziran'a kadar askıya alındı 8 Temmuz'da yayınlanan bir başka bildiri ile de Yugoslavya'nın üyeliği 14 Ekim'e kadar tekrar askıya alındı

Avrupa Topluluğu da ABD gibi prensip olarak Bosna-Hersek'e müdahale yapılmasına ya da Müslümanlara uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasına sıcak bakmamaktadır Barış girişimleri ve barış planlarına rağmen savaşı önlemek için ciddi girişimler yapılmamıştır Batılı bir diplomata göre Bosna-Hersek konusunda çok az şey yapıldı⁶⁸ Çok az bir güç gösterisi bile Sırpı durdurmak için yeterli olabilirdi Batı dünyasının sessizliğinin temel nedeni Kuveyt'te olduğunun aksine Bosna-Hersek'te çok fazla çıkarlarının olmayışdır Bu sessizlik insan hakları ve demokrasinin vazgeçilmez savunucusu Batılı ülkelerin güvenilirliğini azaltmışsa da halen devam etmektedir Avrupa Topluluğu'nun diğer girişimleri ve Vance-Owen barış planının detayları ilerkı bölümlerde ele alınmıştır

Bosna'da barış sürecinin onundeki en büyük engel kuşkusuz **Rusya** Federasyonu'dur Bir başka Slav devleti olan Sırpı tarihi, kültürel, dını ve etnik bağların varlığı ve Rusya'nın bölgedeki çıkarları dikkate alınırca Rus politikası daha ıyı anlaşılabilir

⁶⁸ *Financial Times*, 7 Ağustos 1992

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra onun yerini alma gayreti içerisinde olan Rusya Federasyonu için Bosna-Hersek'teki savaş bir prestij meselesi olarak alığulanmaktadır. Tarihi ve etnik bağlar kadar önemli olan bir diğer husus da Rusya'nın dünya politikasında yeniden etkin devlet konumuna gelme ya da bir başka ifade ile Sovyetler Birliği'nden kalan g mirasını kaybetmeme abalandır. Komünizmi terketmiş olsa bile Rusya'nın yayılmacı emellerini ne derece terkettiği konusunda şüpheler vardır. Rusya'nın Bosna politikasında i politikanın i dinamiklerin de rolü büyüktür. Başkan Yeltsin, Parlamento içinde ve dışında Sırbistan'a uygulanan ambargonun kaldırılması ve bu ülkeye daha fazla yardım yapılması için siddetli bir muhalefetle karşı karşıyadır. Bazı Rus parlamenterler, Rusya'nın tarihi rolünü yeniden ustlenmesini ve Slav ırkının korumasını istemektedirler. Rusya'nın aktif olarak Sırpların tarafında savaşa katılmasını⁶⁹ savunan aşırı milliyetçi grup Büyük Rusya'nın kurulması için Slav ırkının tek bir çatı altında toplanması gerektiğine inanmaktadır. İlerinde yazar Eduart Limonov'un da bulunduğu bir grup daha da ileri gıderek, Rusya'nın kendi içindeki azınlıkara karşı da etnik temizleme politikası uygulamasını ve güç kullanarak Baltık lkeleri dahil içlerinde Rus azınlığın yaşadığı bölgelerin tekrar Rusya'ya katılması⁷⁰ gerektiğini savunmaktadırlar.

Rusya Dışışları Bakanlığı, marjinal grupların varlığını kabul etmekle birlikte sorunun barışçı yollardan ozulmesi ynundeki çabaları desteklediğini açıklamıştır. Ancak bir yandan da Sırpları korumaya devam etmiştir. Rusya, baştan beri Bosna-Hersek'e yapılacak askeri müdahaleye karşı olmuştur. Böyle bir müdahalenin Batı ile ılışkileri zedeleyeceği tehdidinde de bulunan Rusya, Bosna-Hersek'teki savaşta Sırpların saldırgan taraf değil tam aksine savaşın kurbanları⁷¹ olduğunu grşundedir. Bu nedenle de bolgeye yapılacak mudahalenin

⁶⁹ *International Herald Tribune*, 6-7 şubat, 1993

⁷⁰ *age*

⁷¹ *International Herald Tribune*, 2 şubat, 1993

Sırpı cezalandırmak değil onlara yardım etmek için yapılması gerektiğini savunmaktadır⁷².

Birleşmiş Milletler ambargosuna rağmen Rusya özellikle Tuna nehrinden Sırbistan'a petrol ve gıda maddeleri göndermektedir⁷³. Ayrıca 1993 yılı başında Romanya ve Bulgaristan'da yapılan gizli görüşmeler sonucunda varılan anlaşma⁷⁴ gereği Rusya, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'daki Sırlara geliştirilmiş füzeler de dahi silah satmıştır. The Observer gazetesinde çıkan habere göre Sırbistan, Rusya'dan içersinde T-55 tankları, uçaksavar bataryaları ve füzesavariarın da bulunduğu 360 milyarlık silah alma konusunda anlaşma yapmıştır Aynı haberde Bosna-Hersek'in Banja Luka ve Hırvatistan'ın Krajina bölgelerinde Rus askerlere rastlandığı yazılmaktadır.

Bosna-Hersek'te Sırp saldırılarına sessiz kaianlar yarın içlerinde Rusya'nın da bulunabileceği başka ülkelerin de kendi içlerindeki azınlıklara karşı aynı metodları uygulamasını engellemekte zorlanacaktırlar Bosna'daki savaşın önlenmesi ve bu konuda net bir tavır takınılması özellikle Rusya için iyi bir örnek olacaktır

Bosna-Hersek'te barış süreci:

Eski Yugoslavya'daki savaşlar başlangıçta Yugoslavya'nın bir iç meselesi gibi kabul edilmek istenmişse de cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra bağımsız devletlerin toprak bütünlüklerine ve egemenliklerine karşı gırışılmış saldırılar halını aldı Slovenya ve Hırvatistan'daki savaşlar kısa sürede sona ermesine rağmen halkın çoğunluğunun musluman olduğu Bosna-Hersek'te iki yıldan fazla suredir devam etmektedir Bu sure zarfında soruna barışçı yollardan çözüm bulmak için birçok gırışimde bulunulmuşsa da şu ana kadar hiçbir sonuç alınamamıştır. Barış gırışimleri her defasında başarısızlıksa sonuçlanmıştır Her defasında yeni bir barış gırışımı başlatılması zayıfta olsa Sırlar'a karşı

⁷². age.

⁷³. *The European*, 16-19 Temmuz, 1992.

⁷⁴. *The Observer*, 28 Şubat, 1993.

muhtemel bir askeri müdahaleyi önleyerek sonuçta en çok Sırp'lar'a yaramıştır. Ambargonun Sırp'lar lehine birçok şekilde ihlali de gözönüne alındığında Sırp'ların Bosna-Hersek'te "hem savaş, hem görüşmelere devam et" (fight and talk) politikası izlemektedirler.

26-28 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilen Londra Konferansı'nda Sırp'ların zor kullanarak gerçekleştirdiği toprak kazanımları reddedilip bunun önlenmesi kararlaştırıldı. Bosna-Hersek'in mevcut sınırları ile toprak bütünlüğünün bir kez daha tanındığı konferansta, ağır silahların uluslararası denetime alınması, insani yardımların artırılması ve nihai çözüm için Cenevre'de bir mekanizma kurulması kararlaştırıldı. Ancak daha sonraki birçok konferans ve barış girişiminde de görüleceği gibi alınan kararlar uygulamaya konulamamıştır. Ayrıca Sırp saldırılarının önlenmesinde de hiçbir etkisi olmamıştır. Avrupalı bazı yazarlar ve devlet adamları Bosna-Hersek'teki savaşın önlenememesinin kendilerine pahalıya mal olacağını itiraf etmektedirler. Örneğin Hollandalı bir diplomat, Londra Konferansı'nda alınan kararların uygulamaya konulamaması ve olan bitene göz yumulması halinde 1945'ten sonra çizilen tüm sınırların meşruiyetinin tartışılmasının gündeme geleceği⁷⁵ uyarısında bulunmamıştır. Tüm tehlikelere ve yaşanan insanlık dramlarına rağmen Batı dünyası ciddi atımlar atmakta isteksizdir.

Londra Konferansı'ndan yaklaşık altı ay sonra Cenevre'de yeni bir barış konferansı düzenlenmiştir. Yugoslavya barış görüşmeleri eşbaşkanları Cyrus Vance ve Lord Owen'ın girişimleriyle Sırp, Hırvat ve Boşnak liderler 2 Ocak 1993 tarihinde Cenevre'de biraraya geldiler. Zayıf bir merkezî hükümet etrafında güçlü eyaletlerden oluşan bir devleti ongören plan sadece Hırvatlar tarafından kabul gördü. Sırp'lar, ileride Sırbistan'la birleşmeyi düşündüklerinden olacak kendi geleceklerini belirleme hakkına sahip olmaları konusunda

⁷⁵ *Financial Times*, 26 Ağustos, 1992

direttiler. Müslüman temsilciler de Bosna-Hersek'in bağımsız bir devlet olduğu ve toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini savunarak barış planını reddettiler. Sırplar daha sonra askeri müdahale olur korkusuyla planı parlamentolarının onayına sundular Bosna-Hersek'teki barış görüşmelerinin değişmeyen bir ögesi de hemen hemen her defasında Sırpların planı parlamentolarının oyuna ya da halkoyuna sunulmasıdır. Bu oylamaların zaman kazanmak taktığından başka birşey olmadığı her defasında red oyunun çıkması ile açıkça görülmüştür. Bosna-Hersek'teki Sırp toplumunun ilan ettiği devletin hiçbir yasal temeli yoktur ve hiçbir devlet tarafından da tanınmamıştır. Böyle olmasına rağmen Avrupa Topluluğu'nun üyelerinin nasıl seçildiği dahi belli olmaya bir parlamentonun oylamasını beklemek anlaşılır gibi değildir. Halkın tercihi öneme veren bir örgütün önce Bosna-Hersek halkının bağımsızlık kararına sahip çıkması gerekirdi.

Bosna-Hersek'teki Sırp parlamentosu 21 Ocak 1993'de barış planını kabul ettiğini açıkladı. Taraflar planın ayrıntılarını görüşmek üzere Cenevre'de tekrar bir araya geldiler. Ancak Hırvatistan birliklerinin Sırpların bu ülkede tek taraflı olarak ilan ettikleri Krajina bölgesine karşı saldırıya geçtiklerini ileri sürerek Bosnalı Sırpların lideri Radovan Karadzic toplantıyı terketti. Hırvatlar planı kabul ettiler. Çünkü Bosna-Hersek'te kurdukları Hersek-Bosna devletinin kontrolü kendilerine verilmekteydi. Öte yandan Bosna-Hersek topraklarının yarısı da Sırlara veriliyordu. Müslümanlar kendi devletlerinde azınlık konumuna düşüyorlardı. Toplantı tarafların toprak paylaşımı ve silahsızlanma konularında da anlaşmazlığa düşmeleri üzerine 31 Ocak 1993 tarihinde hiçbir sonuç alınamadan sona erdi.

Cenevre görüşmelerinden sonra en ciddi girişim Vance-Owen barış planı olmuştur.

Plan, Bosna-Hersek'i üç Sırp, üç Hırvat, üç Müslüman bölgesi ve bir de Saraybosna olmak üzere on ayrı parçaya bölünmesi öngörmektedir. Dokuz kişilik merkezi hükümette her toplumdaki üçer temsilci olacak ve kararlar oybirliği ile alınacak. Anlaşmazlıklar ortak başkanlığın görüşüne sunulacak. Saraybosna başkent olacak ve burada ortak başkanlığın bir temsilcisi olacak.

Vance-Owen planına göre merkezi hükümet yeni bir anayasa hazırlayacak ve uluslararası gözlemcilerin denetimleri ile serbest seçimlerin yapılmasını sağlayacak. Birleşmiş Milletler Barışgücü askerleri ve uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde olacak olan merkezi hükümet dış işleri, uluslararası ticaret, vatandaşlık ve vergilerin toplanması gibi konularda da yetkili olacaktır

Etnik temellere göre oluşturulan yerel yönetimlerde her üç grubun da temsilcisi bulunması kararlaştırıldı. Bir başkan, bir başkan yardımcısı ve 10 uyeden oluşacak olan yerel hükümetlerde uyeler bölgenin etnik yapısı ile orantılı şekilde temsil edilecekler. Kararlar için çoğunluk yeterli olacak ancak sadece yerel anayasanın hazırlanmasında her toplumun temsilcilerinin görüşbirliği aranacaktır

Birleşmiş Milletler 1993 yılı Mart ayında 7 Nisan'dan itibaren geçerli olmak şartıyla, önceki yıl uçuş yasağı koyduğu bölgelerde bu yasağı ihlal eden uçaklara karşı güç kullanılmasını onayladı. Bileca'da toplanan Bosnalı Sırlar, Bosna-Hersek topraklarının yüzde 43'ünü Sırlara bırakan barış planını 3 Nisan'da reddettiler. 17 Nisan'da BM Güvenlik Konseyi, Yugoslavya'ya yeni yaptırımlar uygulanmasını kabul etti. Karara göre Yugoslav hükümetinin ve bu ülke vatandaşlarının yurtdışındaki mal varlıkları donduruldu. Tuna nehri üzerinde Yugoslavya'ya düzenlenen seferler durduruldu ve birçok malın da

Yugoslavya'ya girişi yasaklandı. 1-6 Mayıs tarihleri arasında çeşitli Avrupa başkentlerini ziyaret eden ABD Dışışleri Bakanı Warren Christopher, beklediği desteği alamadı. Fransa mülslümanların silahlandırılmasına karşı çıkarken, Rusya da askeri müdahaleye kesinlikle karşı olduğunu açıkladı.

30 Temmuz 1993'de Cenevre'de biraraya gelen Sırp, Hırvat ve Boşnak temsilciler, ülkenin etnik temellere bölünmesini öngören barış planını kabul ettiler. Bosna-Hersek Cumhuriyetler Birliği adı altında yumuşak bir federasyonu öngören plana göre her cumhuriyetin kendi anayasası olacak, zayıf merkezi hükümet sadece dış ilişkiler ve ticaretten sorumlu olacaktı. Ayrıca ortak silahlı kuvvetler, polisgücü, para birimi ve merkez bankası olmayacaktı. Ancak barış planına rağmen Sırp saldırılarının devam etmesi üzerine Bosna-Hersek devlet başkanı Aliya İzzetbegovic goruşmelerden çekildi.

Soruna barışçı yollardan çözüm bulma çabaları 1994 yılı içerisinde de devam etti. 9 şubat'ta Bruksel'de toplanan NATO zirvesi Bosnalı Sırlara, Saraybosna etrafındaki ağır silahlarını geri çekmeleri için 21 şubat gunu saat 01:00'a kadar süre tanıdı ve geri çekilmezse hava saldırısı düzenleneceği tehdidinde bulundu. Başta Rusya olmak üzere, Romanya ve Yunanistan bu kararı tepkiyle karşıladılar. Sırlar karara uyup ağır silahlarının büyük bir kısmını verilen tarihten önce geri çekmelerine rağmen tamamını çekmediler. NATO ültimatomuna tam olarak uyulmamasına rağmen müdahaleye gerek kalmadığı açıklandı. 28 şubat'ta NATO'ya bağlı savaş uçakları Birleşmiş Milletler'in koyduğu uçuş yasağını ihlal ettikleri gerekçesiyle 4 sırp jetini düşürdüler.

Sırlar, 29 Mart-1 Nisan tarihleri arasında daha önce BM tarafından güvenli bölge ilan edilen Goradze'ye karşı geniş çaplı bir saldırıya geçtiler. 40 000'i göçmen 65 000

insanın yaşadığı Goradze’de BM Göçmenler Yüksek Komiserliği’nin raporlarına göre sadece 50 kişi öldü, 300 kişi de yaralandı. Saldırı özellikle Türkiye dahil birçok islam ülkesinde büyük tepki gördü. Güvenli bölgenin ihlal edilmesine rağmen ABD’li yetkililerin askeri müdahalede bulunmayacaklarını açıklamaları hayal kırıklığı ve tepkiyle karşılandı. 10-11 Nisan tarihlerinde BM Barışgücü komutanı Michael Rose’ın isteği üzerine NATO’ya bağlı savaş uçakları Goradze yakınlarındaki bazı Sırp mevzilerini bombaladılar. Rose’ın Reuters mühabirine yaptığı açıklamada bombalamadan önce Sırp yetkilileri üç defa arayıp uyardığını söylemesi dikkate değerdir. Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin, Clinton’u arayıp olayı protesto etti. Sırp 17 Nisan’da Goradze’ye girerek hastaneler dahil birçok binayı yıktılar. En az 600 kişi hayatını kaybetti, 2 000 kişi de yaralandı⁷⁶ Sırp 23-27 Nisan tarihleri arasında Goradze’yi terkettiler

Bosna-Hersek’teki barış görüşmelerinden Sırp ve Hırvatlar anavatanları ile birleşmelerini kolaylaştıracak bir karar beklerken, Müslümanlar Bosna-Hersek devletinin toprak bütünlüğünü koruma çabasındadırlar Ayrıca Sırp 17 Nisan’da Goradze’ye girerek hastaneler dahil birçok binayı yıktılar. En az 600 kişi hayatını kaybetti, 2 000 kişi de yaralandı⁷⁶ Sırp 23-27 Nisan tarihleri arasında Goradze’yi terkettiler

Bosna-Hersek’teki barış görüşmelerinin asıl amacı savaşı kazanan tarafın en çok toprağı almasını sağlamak ve toprakların ilderde Hırvatistan ve Sırbistan’la birleşmeyi kolaylaştıracak şekilde etnik temellere göre bölüşülmesini gerçekleştirmek⁷⁷ olarak özetlenebilir Eğer bağımsız Bosna-Hersek cumhuriyetinin toprak bütünlüğünün korunması hedeflenseydi, bugüne kadar çoktan müdahale edilirdi ya da en azından barış görüşmelerini seyri daha farklı olurdu

⁷⁶ *Facts on File*, Nisan 28, 1994 s 293.

⁷⁷ M.A.Mahmud. age s 37

Bosna-Hersek'teki savaşın uzamasındaki önemli faktörlerden birisi de ambargonun tam olarak uygulan(a)mamasıdır. Ambargo en çok önceden iyi silahlanmış Sırların işine yaramaktadır. Müslümanlar ise kelimenin tam anlamıyla ambargonun kurbanları durumundadırlar. Sırlar başta Rusya olmak üzere Yunanistan, İtalya ve hatta Almanya'dan çeşitli yollarla silah ve gıda yardımı almaktadırlar. Müslüman Boşnaklar ise silahlarının yetersiz olduğundan şikayet etmekte ve ambargonun kendileri lehine kaldırılmasını istemektedirler. Bosna-Hersek devlet başkanı Aliya İzzetbegovic ABD eski başkanı Bush'un ikinci bir Vietnam istemedikleri şeklindeki açılmasına destek vererek savaşmaya hazır ve istekli yuzlerce gönüllü olduğunu ancak silahları olmadığını olmadığı için savařamadıklarını⁷⁸ söyleyerek cevap vermiştir. Ancak eski ve yeni Amerikan yönetimleri birçok batılı ülke gibi Boşnaklara silah verilmesinin savaşı daha da şiddetlendireceği görüşünde olduklarından bu alternatife sıcak bakmamaktadırlar. BM Güvenlik Konseyi de ambargonun kaldırılmasını kabul etmemiştir. Batı'nın bir bataklığa sürüklenme tehlikesi ile askeri müdahaleye yaklaşmaması bir ölçüde anlaşılır gibi olsa da bunun Sırlar'ı teşvik edercesine açıkça ortaya konulması anlaşılır gibi değildir. Aslında Bosna-Hersek'teki savaşın bu kadar sürmesinin ve müslümanlara karşı etnik temizleme dahil birçok insanlık dışı muamelelerin yapılmasının asıl nedeni ambargonun kendisidir. Sonuçta da müslüman Boşnaklar, zaten güçlü olan ve ambargoyu delerek silahlanan Sırlar'ın kurbanları olmaktadır. Bu ortamda durumun daha kötüye gitmesinden bahsetmek herhalde müslümanların kaybettikleri toprakları geri almaları olsa gerektir. Daha önce de belirtildiği gibi Bosna-Hersek'teki çatışmalara savaş olarak tanımlamak bile yanlıştır. Olan şey güçlü Sırların hergün biraz daha müslüman kanı dokmesi, biraz daha fazla toprak kazanmasından

⁷⁸ *Newsweek* 17 Ağustos, 1992

başka birşey değildir.

Ambargonun delinmesi konusunda ciddi duyumlar olmasına rağmen bugüne kadar önlenmesi için ciddi bir adım atılamamıştır. Örneğin Yunanlı tüccarlar ilk olarak Makedonya üzerinden Sırlara silah gönderdiler⁷⁹. Durumun açığa çıkması üzerinde Bulgaristan'da paravan şirketler kurarak Sofya ve Makedonya üzerinden Sırbistan'a silah ve gıda maddesi gönderdiler. Makedonya güvenlik güçleri ve gümrük görevlileri durumdan haberdar olmalarına rağmen korkularından buna engel olamadıklarını söylüyorlar⁸⁰. Yine Batılı bir diplomata göre Sırbistan'a karayolu ile ulaşan petrolün çok büyük bir çoğunluğu Yunanistan'dan gelmektedir⁸¹. Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz işlerinden sorumlu parlamenter Abel Matutes, hergün bin ton kapasiteli iki trenin Romanya'ya gitmek üzere Yunanistan'dan ayrıldığını⁸² söylemiştir. Bu işi iki özel şirketin yaptığını belirten Matutes, Yunanistan hükümetini suçlamaktan kaçınmıştır. Sırbistan'a ulaştırılan petrolün geçiş yolu Bulgaristan'dır⁸³.

Foreign Report'a ulaşan gizli bir Batılı diplomatik rapora göre Macaristan üzerinden gerçekleştirilen ambargo ihlallerinin çoğu İtalyan ve Alman şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir⁸⁴. Ambargonun ihlalini önleyebilmek için öncelikle Romanya ve Yunanistan'ın ciddi şekilde uyarılmaları ve bu ülkelere Sırbistan ile olan sınırlarını kapatmaları için baskı yapılması gerekir. Tuna nehrinin kontrol edilmesi de bu yolla yapılan ihlalleri önleyecektir. Zor gibi görünse de Sırbistan sınırları Birleşmiş Milletler barışgücü askerleri tarafından gözlenmelidir.

Bosna-Hersek'teki savaşın önlenememesi konusunda iki yaygın görüş vardır. İlk görüşe göre savaşın bu derece uzamasının tek nedeni Boşnaklar'ın musluman kimlikleridir.

⁷⁹ *Foreign Report*, 21 Ocak, 1993.

⁸⁰ *agc.*

⁸¹ *The Times*, 16 Kasım, 1992.

⁸² *Financial Times*, 9 Aralık, 1992.

⁸³ *The Guardian*, 16 Kasım, 1992.

⁸⁴ *Foreign Report*, 21 Ocak, 1993.

Eğer Boşnaklar müslüman değil de Hristiyan olsalardı, Slovenya ya da Hırvatistan'da olduğu gibi savaş çok kısa sürerdi. Batılı devletler Avrupa'nın göbeğinde bir islam devleti kurulmasını istemiyorlar. Bu nedenle büyük ölçüde olaylara seyirci kalarak ya da askeri müdahalenin mümkün olamayacağını açıkça ilan ederek Sırpların katliamlarına göz yummaktadırlar. İkinci görüş de Bosna-Hersek'te Batı'nın çok fazla çıkarının olmayışındır. Eğer Bosna-Hersek'te de Kuvyet'te olduğu gibi petrol olsaydı durum daha farklı olurdu.

Bosna-Hersek'te Sırp ve Hırvatlar, istediklerinden çok daha fazla toprak parçasını kontrol etmektedirler. Savaş öncesi nüfusun yüzde 44'ünü oluşturan müslümanlar ise çok az bir toprak parçasını ellerinde tutmaktadırlar. Bu şartlar altında müslümanların barışa yaklaşmalarını beklemek zordur. Bosna-Hersek'in Birleşmiş Milletler'deki temsilcisi Muhammed Sacırbey'in ifadesiyle Boşnaklar için en iyi çözüm savaş alanında kazanacakları başarıdır⁸⁵. Özellikle Sırp da uluslararası kamuoyundan gördükleri yumuşak tavırdan dolayı Bosna-Hersek topraklarının tamamını ele geçirme mücadelesi vermektedirler. Sırpların barış için işgal ettikleri topraklardan geri çekilmedikleri gibi kendi geleceklerini belirleme hakkına sahip olma konusunda ısrar etmektedirler. Bu da en kısa sürede Sırbistan'la birleşeceklerinin en açık göstergesidir. Savaş muhtemelen dünya kamuoyunun başlangıçtan daha büyük bir Sırbistan ve Hırvatistan'ın varlığını, bir başka ifade ile Sırp ve Hırvatlar'ın toprak kazanımlarını meşru kabul etmeleriyle sona erecektir.

⁸⁵ Patrick Moore, agm s.34

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birçok insan uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğinin hakim olacağı yeni bir dönemin başladığına inandı. Körfez Savaşı bu inancı daha da güçlendirdi. Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Sovyet delegesinin bulunmayışı dikkate alınırsa ilk defa birçok dünya devleti ve Güvenlik Konseyi'nin tüm üyeleri uluslararası hukuku ihlal eden saldırgan bir devleti cezalandırmak için anlaşmaya varmıştı. 1989 sonrası meydana gelen değişikliklerin ortaya çıkardığı yeni dünya düzeninin ilk testi Körfez Savaşı idi. Bu test beklenenin çok daha üzerinde bir başarıyla atlatıldı.

Yeni dünya düzeni hakkında Körfez Savaşı ne kadar umit verici ise Bosna-Hersek'teki savaş da o kadar umitleri yok edici olmuştur. Bosna-Hersek'teki savaş, yeni dünya düzeninin gerçek testi olmuştur. Yıllardır komünist ideolojinin yayılmacı politikalarına karşı hemen hemen dünyanın her bölgesinde demokrasi adına karşı koyan Batı dünyası, Bosna-Hersek'teki Sırp zulmüne adeta seyirci kalmıştır.

ABD eski başkanı Bush, yeni düzeni doğulu-batılı, kuzeyli-güneyli tüm devletlerin barış içerisinde birarada yaşayacakları bir sistem olarak tanıtmıştı. Yeni dünya düzeninin en önemli özelliği hukukun üstünlüğü korunarak devletlerin bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin zor kullanılarak değiştirilemeyeceği ilkesi idi. Kuvvet'in toprak bütünlüğünün korunması konusunda gösterilen hassasiyet neden Bosna-Hersek için gösterilmemektedir ? Bu soruya makul bir cevap vermek zordur. Bosna-Hersek'te Sırp ve Hırvat azınlıklara karşı hiçbir şekilde düşmanca tavır sergilenmemiştir. Sırbistan ve Hırvatistan'ın müdahale için hiçbir haklı gerekçeleri olmadığı gibi iki ülke de tarihi

emellerini gerçekleştirmek için güç kullanarak toprak kazanımı peşidedirler

Bosna-Hersek için küçük Yugoslavya benzetmesini yapmak gerçeği yansıtmaz Her iki ülkede de azınlıklar olmakla birlikte yapıları çok farklıdır Eski Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı sonrasında sınırları yaklaşık olarak belli olan ve kültürleri, mezhepleri farklı ulusların biraraya gelmesi ile oluşmuştur. Oysa Bosna-Hersek'teki müslüman, Sırp ve Hırvat toplum yüzyıllardan beri hiçbir zorlama olmaksızın barış içerisinde birarada yaşamaktadırlar

Avrupa ve ABD, Bosna-Hersek'teki savaşta baştan beri birtakım yanlış politikalar izlediler Önce Sovyetler Birliği'ndeki cumhuriyetlere kötü örnek olur korkusuyla ne pahasına olursa olsun Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunması politikası benimsenmiştir Daha sonra Belgrad'ın tepkisi çekip sivili halka zulüm yapılır endişesiyle bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerin tanınmasında tereddutlu davranıldı

Eski Yugoslav cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıyan Batı dünyası hatalar zincirine bir tanesini daha ekleyerek uluslararası hukuka aykırı bir şekilde bu tanımların askeri bir müdahaleyi gerektirmediğini açıkladı Yapılmayacak olsa bile askeri müdahale seçeneğinin en baştan reddedilmesi Sırbistan'ı cesaretlendirmiştir Askeri müdahale seçeneği blöf olarak da olsa Sırbistan'a karşı bir tehdit unsuru olarak kullanılsaydı, belki bugünkü duruma gelinmeyecekti Afganistan ve Vietnam örnekleri ileri sürülerek askeri müdahalenin gerilla savaşında etkili olmayacağı gerekçeleri gerçeği yansıtmamaktadır Butün dünya ülkeleri tarafından dışlanmış olan Sırbistan, Vietnam'a benzetilemez Arkasında Sovyetler Birliği gibi bir super güç yoktur

Soykırım, etnik temizleme, toplama kampları gibi kavramlar yeni dünya düzeni ilkeleri ile taban tabana zıttırlar Ancak ilkelerin aksine, yeni düzende etnik temizleme

politikası uygulanabilmiştir. Bu da politik dengelere bağılı olarak başka bölgelerde de uygulanabileceğini gösterir. Sırbistan'ın Sırp azınlığı kışkırtması ve savaşa yol açmasının cezalandırılmaması, Rusya gibi çok uluslu devletleri de aynı politikaları uygulamaya itebilir Bugun sessiz kalan dünya kamuoyu, yarın aynı şey Rusya'da olursa sesini çıkarabilir mi?

Yeni dünya düzeni ve Bosna-Hersek, birbirini yalanlayan iki olaydır Bosna-Hersek'teki savaş hazin de olsa Körfez Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeni beklentilerinin de en azından fakir üçüncü dünya ülkeleri ve İslam ülkeleri için sonu olmuştur Bosna-Hersek'te olanlar, uluslararası tanıma olsa bile devletlerin sınırlarının eskiden olduğu gibi güç kullanılarak değiştirilebileceğini ve güç kullanılarak elde edilen toprak kazanımlarının da daha sonra kabul göreceğini göstermiştir Bunun için de tarihin her döneminde olduğu gibi güçlü olmak yetiyor Bosna-Hersek'teki savaş, milli çıkarların gerçekleştirilmesinde vahşetin bir sınırı olmadığını da gözler önüne sermiştir

Başta Bosna-Hersek olmak üzere Azerbaycan, Ruanda ve Yemen gibi birçok ülkede devam eden savaş ve karışıklıklar bazı yazarları Soğuk Savaş döneminin yeni dünya düzeninden daha istikrarlı ve barışçı olduğunu düşünmeye itmiştir Sona erdiği iddia edilen tarih dünyanın birçok bölgesinde yeni başlıyor Güçlü Batılı devletler, diğer bölgelerdeki karşılıklarda da sessiz kalmayı ve dünya barışını korumak yerine kendi çıkarlarını korumayı tercih ederlerse çatışmaların yakın gelecekte birçok bölgede çıkması ve yayılması muhtemeldir

Bosna-Hersek'teki savaş dünya politikasında gerçek anlamda bir düzenden bahsedilip bahsedilemeyeceği sorusunu yeniden gündeme getirmiştir Gerçek bir düzenden bahsedebilmek için sistemin temel dinamiklerinde birtakım değişikliklerin olması gerekir

1989 sonrası uluslararası sistemde bu anlamda bir değişiklik olmuş mudur? Bu soruya evet diyebilmek mümkün değildir. Devletler hala kendi çıkarlarını korumayı hedefleyen temel birimlerdirler. Ülkeler arasındaki farklılıklar ve düşmanlıklar var olduğu surece çatışma ve savaş ihtimali de var olacaktır.

Dunyada, Batılı devletler ve özellikle BM Güvenlik Konseyi daimi uyesi devletler tarafından teşvik edilen hızlı bir silahlanma süreci yaşanmaktadır. Örneğin 1984 ve 1988 yılları arasında Irak 30 milyar ABD Doları, Suudi Arabistan 20 milyar ABD Doları, İran 10 milyar ABD Doları ve Suriye, İsrail ve Mısır toplam 20 milyar ABD Doları değerinde silah ithal ettiler. Daha da önemlisi bu silahların yüzde 75'inin dünya barışının korunmasında birinci derecede sorumlu olan Güvenlik Konseyi beş daimi uyesi tarafından satılmıştır⁸⁶. Üçüncü Dünya Ülkelerine silah satmak dünya barışına nasıl hizmet etmektedir?

İlan Burma yeni dünya düzenini eğer tutarsa demokrasi ve insan hakları ile realpolitik'in evlilięi⁸⁷ olarak tanımlıyor. Yani bir yanda demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerler, diğer yanda gerektiğinde güç kullanarak ulusal çıkarlarını korumayı hedefleyen devletler. Sonuçta her defasında olduğu gibi ulusal çıkarlar uğruna evrensel değerlerden fedakarlık yapılıyor.

Sonuçta 1989 sonrası gerçekten de yeni bir dünya düzeni başlamıştır. Ancak bu düzenin eskisinden farkı sadece ve sadece doğu ve batı bloklarının ve komünist ideolojinin tarihe karışmış olmasıydı. Sistemin temel dinamiklerinde bir değişiklik olmamıştır. Zengin kuzey için yeni bir düzenden bahsedilebilir. Fakat yeni dünya düzeni zayıf ve fakir Üçüncü Dünya Ülkeleri için pek bir değişiklik getirmemiştir. Kuzey'le güney arasındaki ekonomik fark devam etmektedir. Bu farkın giderilmesi için sistem bazında hiçbir değişiklik

⁸⁶ Mary Collins, "The Responsibilities Of The New World Order", *Vital Speeches of the Day* (Mayıs 15, 1991), s.459

⁸⁷ Owen Harnes, agm s.61

olmamıştır Güçlüler haklı olmaya ve kazanmaya devam edecektir Zayıflar için kazanmanın tek yolu güçlü olmaktır Bosna-Hesek için de kaybettiği toprakları geri almanın yolu barış görüşmelerinden çok savaş alanından geçmektedir

BİBLİYOGRAFYA

Akgönenç Mughisuddin, Oya "Bosna-Hersek, Kosova, Sancak ve Makedonya" *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, (Nisan, 1993).

Amin, Shamir "U.S. Militarism in the New World Order" *Social Justice: A Journal of Crime Conflict And World Order*, (1992)

Anderson, Benedict "The New World Disorder" *New Left Review*, (Mayıs/Haziran, 1992)

Bata, Joseph "Serbia's Secret Contacts Abroad" *Aussen Politik*, No IV (1993).

Bell-Fialkoff, Andrew "A Brief History Of Ethnic Cleansing" *Foreign Affairs*, (Yaz, 1993)

Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), Ankara Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992

Bosnia-Herzegovina: History, Culture and Heritage, Istanbul IRCICA

Burg, Steven L "Why Yugoslavia Fell Apart" *Current History*, (Kasım, 1993)

Bush, George "The Possibility of A New World Order" *Vital Speeches of the Day*, Mayıs 15, 1991

Collins, Mary "The Responsibilities Of The New World Order" *Vital Speeches of the Day*, (Mayıs 15, 1991)

Dewar, Michael "Intervention In Bosnia-The Case Against" *The World Today*, (Şubat, 1993)

Diamond, Larry "The Global Imperative Building A Democratic World Order" *Current History*, (Ocak, 1994)

Djilas, Aleska "A Profile Of Slobodan Milosevic" *Foreign Affairs*, (Yaz, 1993)

Falk, Richard "In Search Of A New World Model" *Current History*, (Nisan, 1993)

Elliot, Florance *A Dictionary of Politics*, Great Britain, Penguin, 1971

Encyclopedia Americana, Voi 29

Forum on Bosnia-Herzegovina, Saraybosna: The Historical Society, 1993

Fukuyama, Francis "The End of History ?" *The National Interest*, Yaz, 1989.

- Gardner, Richard. "Collective Security And The New World Order" *Leaders*. Ocak/Şubat/Mart, 1992,
- Greenwood, Christopher "Is There A Right of Humanitarian Intervention?" *The World Today*, (Şubat,1993).
- Gutman, Roy *A Witness To Genocide*, New York.Macmillan, 1993
- Halliday, Fred "An Econunter With Fukuyama" *New Left Review*, Mayıs/Haziran,1992
- Harries, Owen "Defining The New World Order An Impossibility" *Harpers Magazine*, Mayıs, 1991
- Hayden, Robert M "The Partition Of Bosnia And Herzegovina, 1990-1993" *RFE RL Research Report*, (28 Mayıs,1993)
- Hoffman, Stanley "A New World and Its Troubles" *Foreign Affairs*, 1990
- Imamovic, Mustafa *A Survey Of The History Of The Genocide Against The Muslims In The Yugoslav Land*, Saraybosna Media Press
- Karsh, Efraim & Rausti, Inari "Why Saddam Hussein invaded Kuwait?" *Survival*, Ocak/Şubat, 1991
- Kissinger, Henry "Nasil Bir Yeni Dünya Düzeni" *Yeni Forum*, (Şubat,1992)
- Klain, Eduard "Yugoslavia As A Group" *Croatian Medical Journal*, (War Supplement 1, 1992) Vol 33
- Kurspahic, Kemal "Bosnia's Beacon of Hope" *Journal of Democracy*, (Ocak,1994)
- Magas, Branka *The Destruction of Yugoslavia: Tracking The Break-up 1980-92*. London Verso,1993
- Mahmud, M A , *Bosnia And Herzegovina : A Case of Approved Genocide*, The Hague, Ağustos 1993
- Martin, Laurence "National Security In A New World Order" *The World Today*, (Şubat,1992)
- Mazover, Mark *The War In Bosnia:An Analysis*, Aralık, 1992
- Meron, Thedor "The Case For War Crimes Trials In Yugoslavia" *Foreign Affairs*, (Yaz,1993)
- Millar, T.B "A New World Order?" *The World Today*, (Ocak,1992)

Moore, Patrick. "A New Stage In The Bosnian Conflict" *RFE/RL Research Report*, (4Mart, 1994)

Noam Chomsky, "Güçsüzlere Birşey Kalmayacak" *Birikim*, (26 Haziran, 1991).

Nye, Joseph.S. "What New World Order?" *Foreign Affairs*, 1992.

Okiç, M.Tayyip. "Neşredilmemiş Bazı Türk Kaynaklarına Göre Bosna Hristiyanları (Bogomiller)" *İslami Araştırmalar*, (1993) Vol.6. No:4.

Ollapally, Deepa. "The South Looks North: The Third World In The New World Order" *Current History*, (Nisan,1993).

Özel, Mustafa. "Yeni Dünya Düzeni ve Tarihin Sonu" *İktisat ve İş Dünyası*, (Mayıs/Haziran,1992).

Pfaff, William. "Invitation To War" *Foreign Affairs*, (Yaz,1993).

Remington, Robin Alison. "Bosnia: The Tangled Web", *Current History*, (Kasım, 1993).

Soros, George. *Bosnia*, New York:The Soros Foundations,1993.

Sharp, Jone M.O. "Intervention In Bosnia-The Case For" *The World Today*, (Şubat,1993).

Sweezy, Paul M. "What Is New In The New World Order?" *Monthly Review*, (Haziran,1991).

Tucker, Robert W. & Hendrickson, David. *The Imperial Temptation The New World Order and America's Purpose*, New York: Council on Foreign Relations Press, 1992.

Turkovic, Bisera. *The War Drama*, Saraybosna: 1992.

Yabancı Gazeteler (1991-1994):

International Herald Tribune
Financial Times,
The Daily Telegraph,
The European,
The Guardian,
The Independent,
The New York Times,
The Observer,
The Times,

Türkçe Gazeteler (1991-1994):

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Sabah

Türkiye

Zaman

Diğer Kaynaklar (1991-1994):

Facts on File

Foreign Report

Newsweek

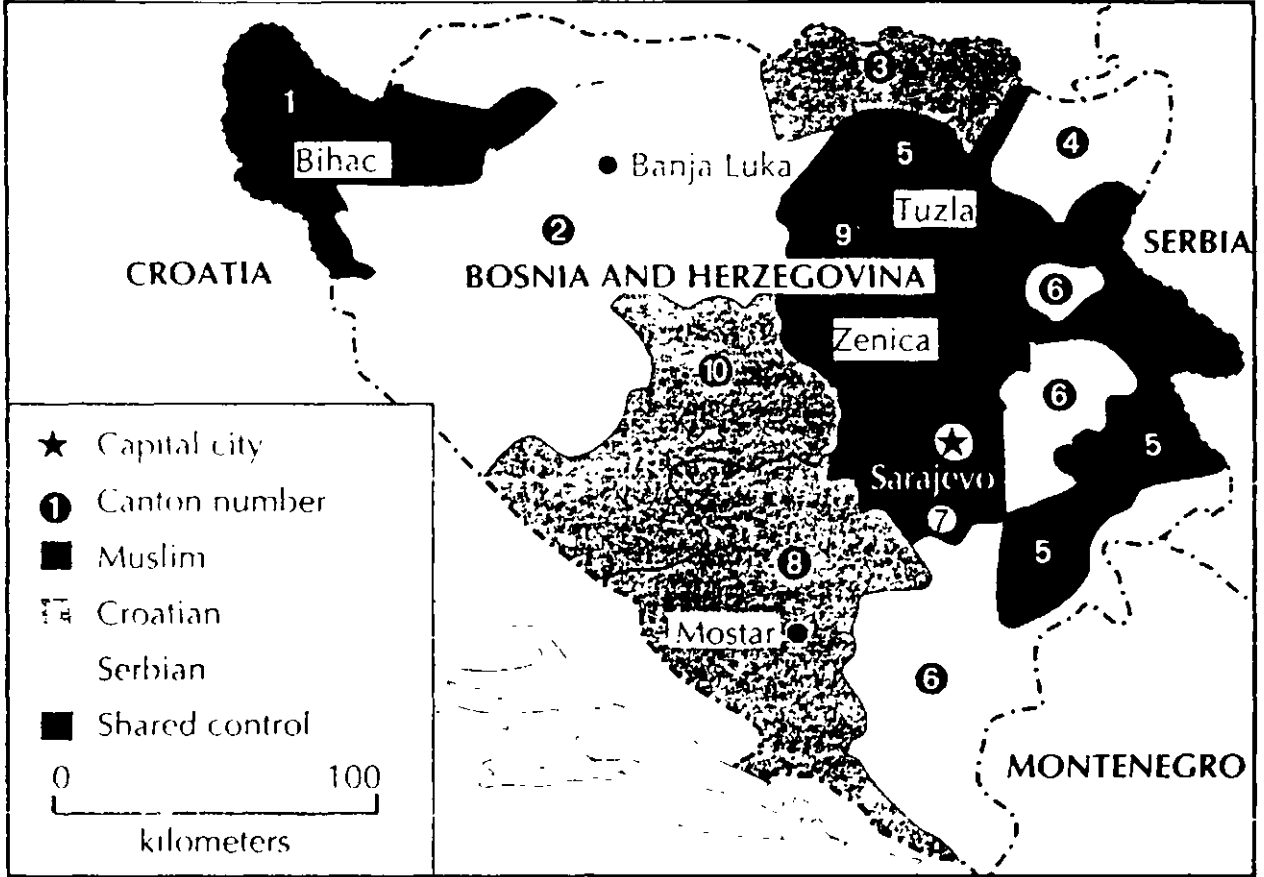
Time

Vital Speeches Of The Day, (Mayıs 15, 1991).

EKLER:

BOSNA-HERSEK'LE İLGİLİ HARİTALAR

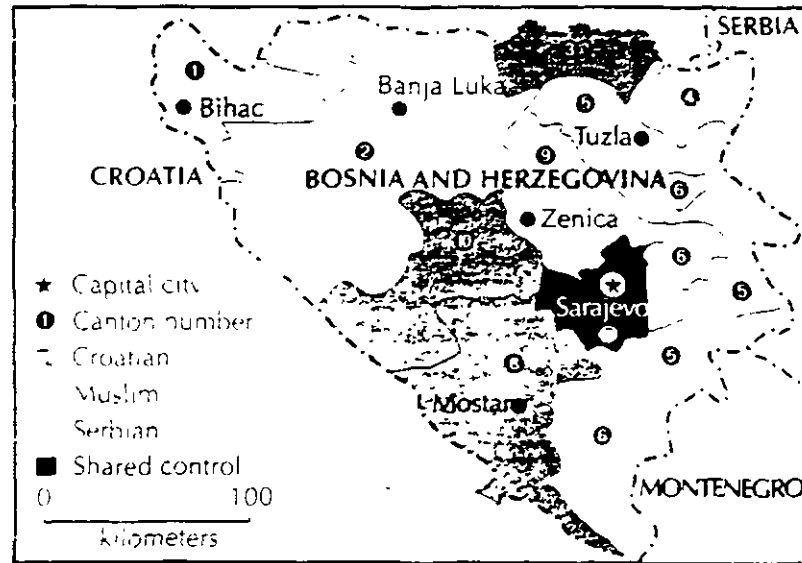
Cantons Outlined in the Vance-Owen Plan

Vance-Owen Planı'na göre oluşturulan kantonlar

Kaynak: RFE/RL Research Report, 2 Nisan, 1993. s.29.

Figure 6

The Vance-Owen Plan as of March 1993

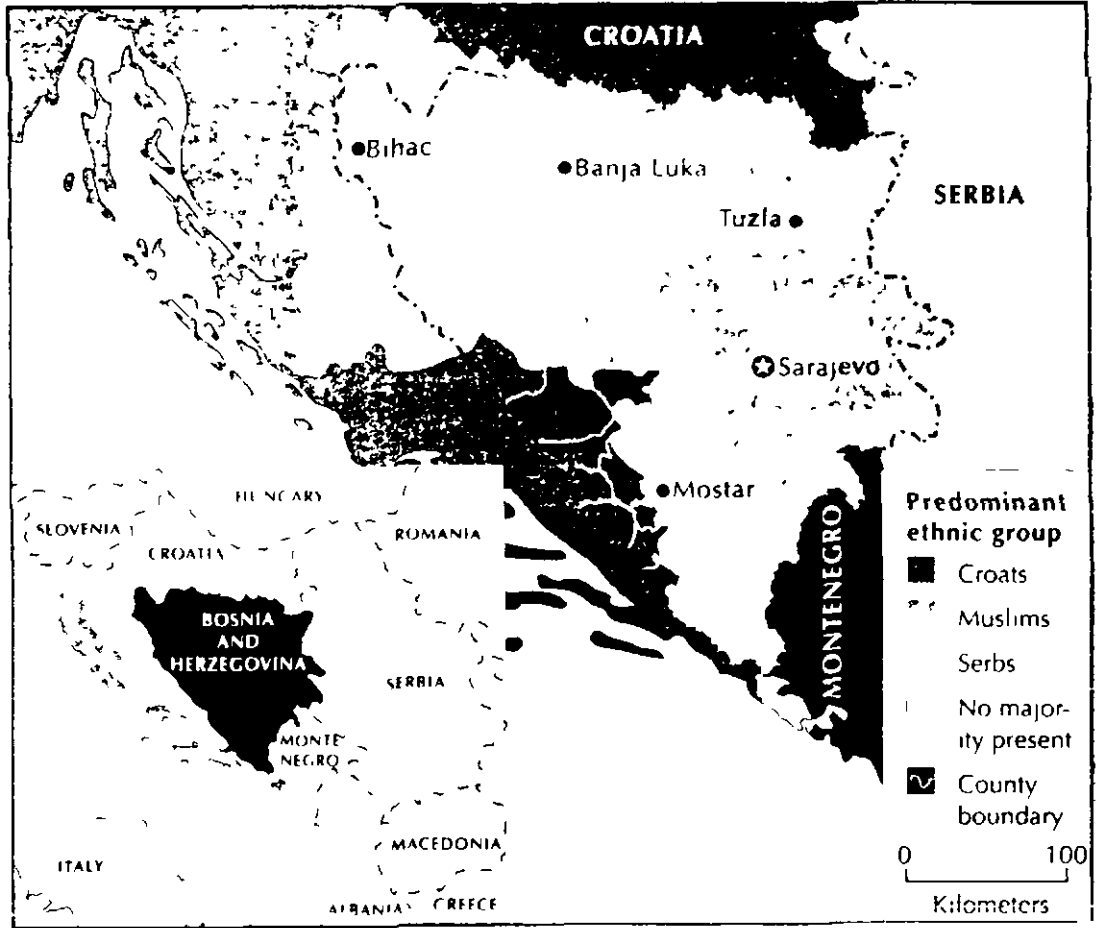

Source: United Nations Office of the Cochairmen.

Mart 1993 itibariyle Vance-Owen Planı

Kaynak: RFE/RL Research Report, 28 Mayıs, 1993. s.10.

Ethnic Groups According to the 1991 Census

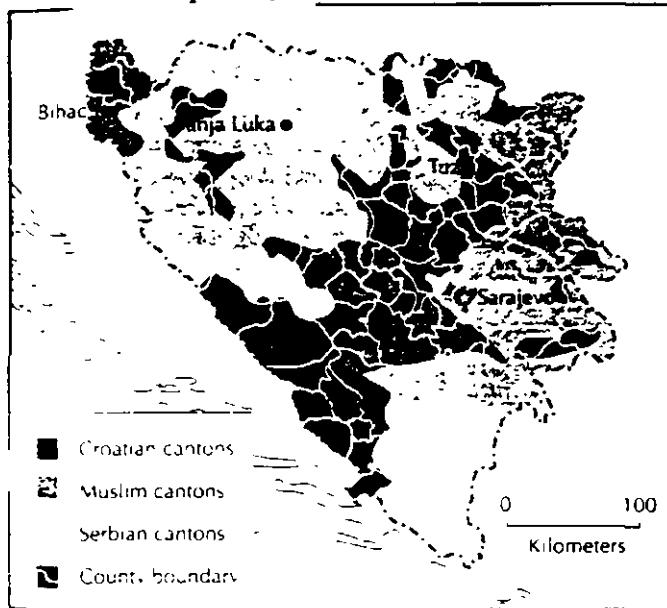

1991 Nüfus Sayımına Göre Etnik Gruplar

Figure 2

Serbian Proposal for the Division of Bosnia and Herzegovina

Sırp teklifi

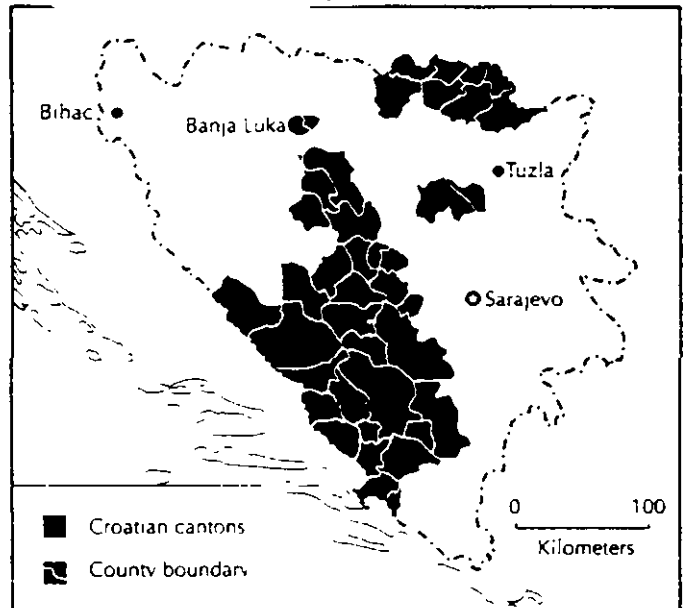

Source: *Balkan War Report*, no. 16, November/December 1992, p. 3.

Figure 3

Croatian Proposal for the Division of Bosnia and Herzegovina

Hırvat teklifi

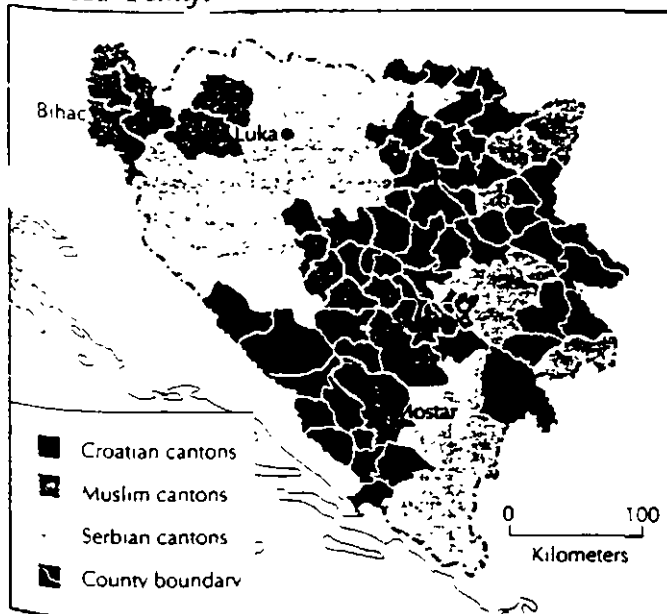

Source: *Balkan War Report*, no. 16, November/December 1992, p. 9.

Figure 4

European Community Proposal for the Division of Bosnia and Herzegovina

AT Teklifi

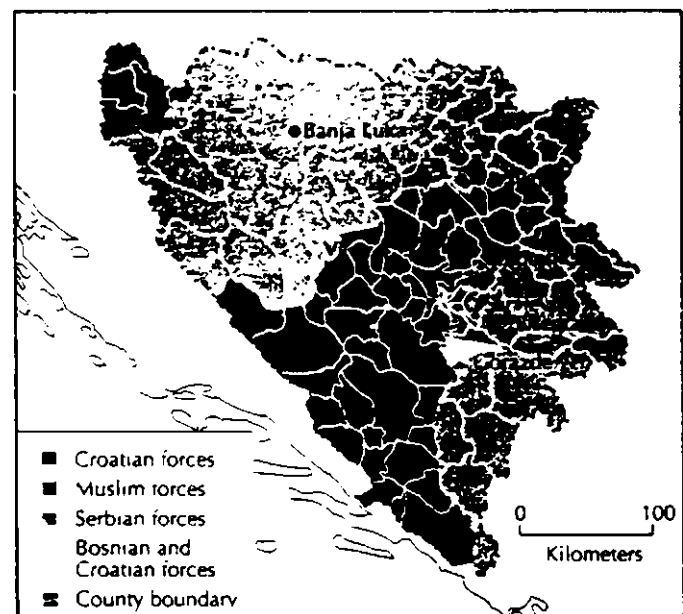

Source: *Balkan War Report*, no. 16, November/December 1992, p. 12.

Figure 5

Areas of Military Control in Late 1992

Askeri Kontrol Yerleri

Source: *Balkan War Report*, no. 16, November/December 1992, p. 13.

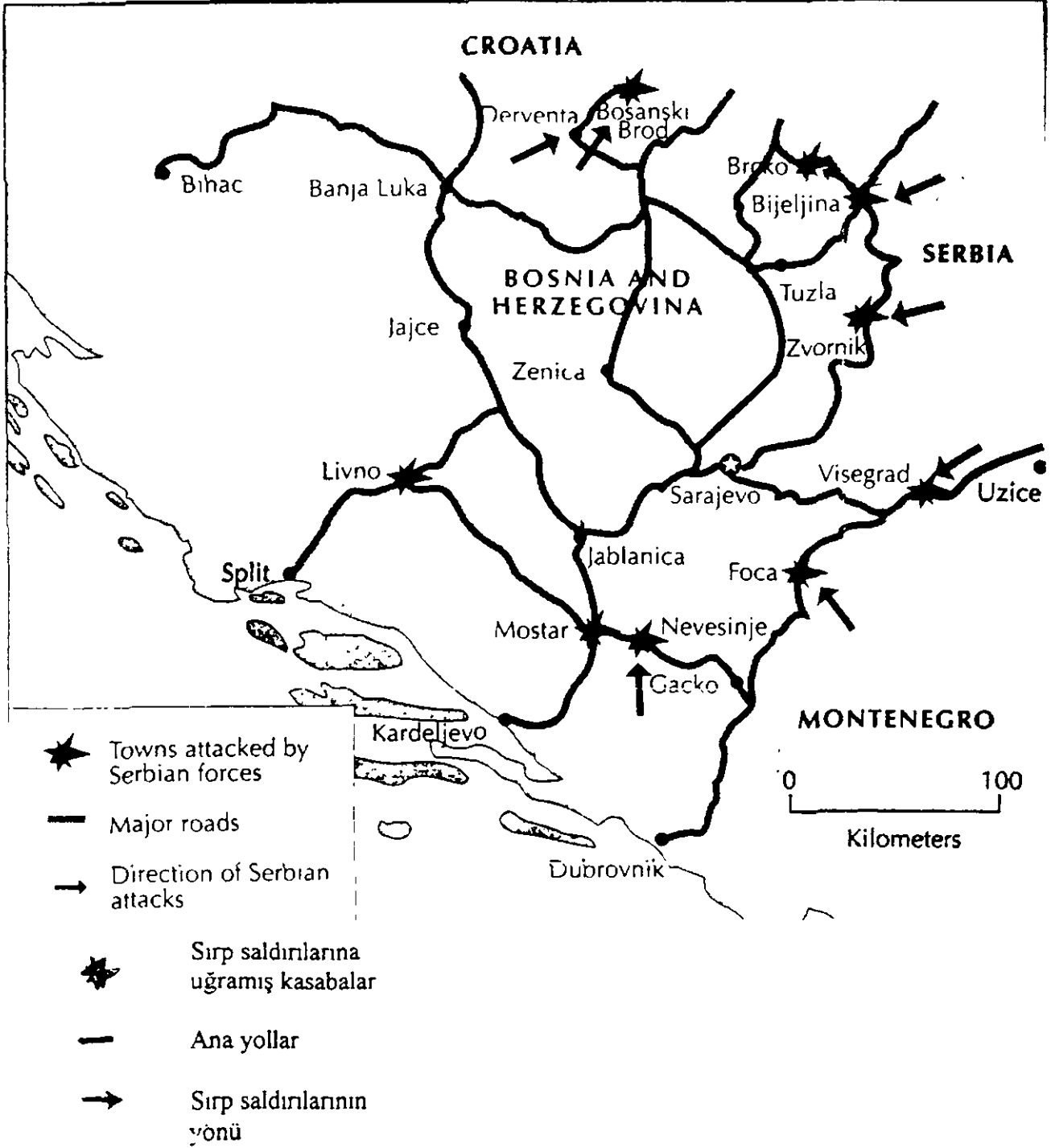

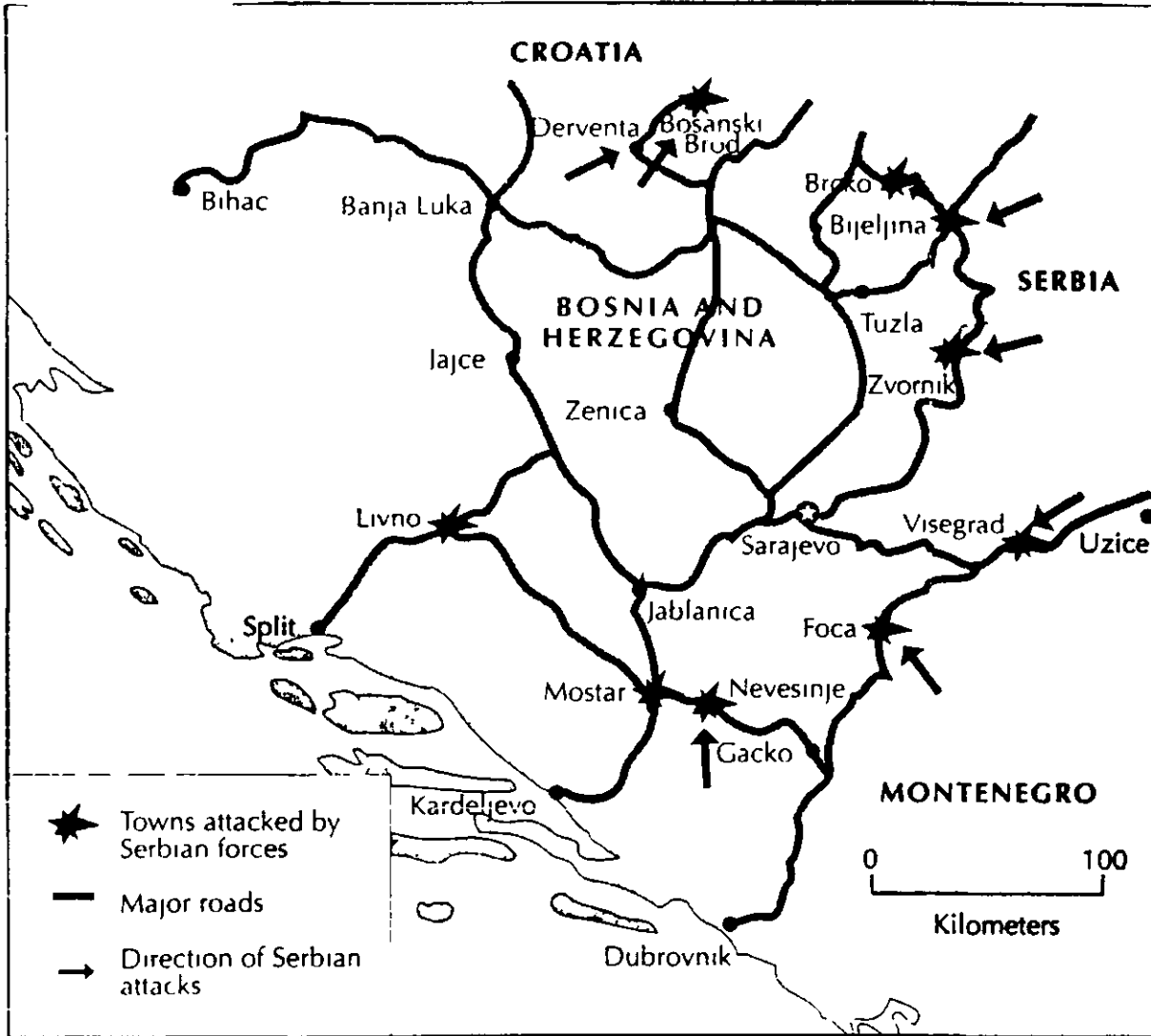
The Military Situation as of April 1993

Nisan 1993 - Askeri Durum

Kaynak: RFE/RL Research Report, 4 Haziran, 1993, s.12.

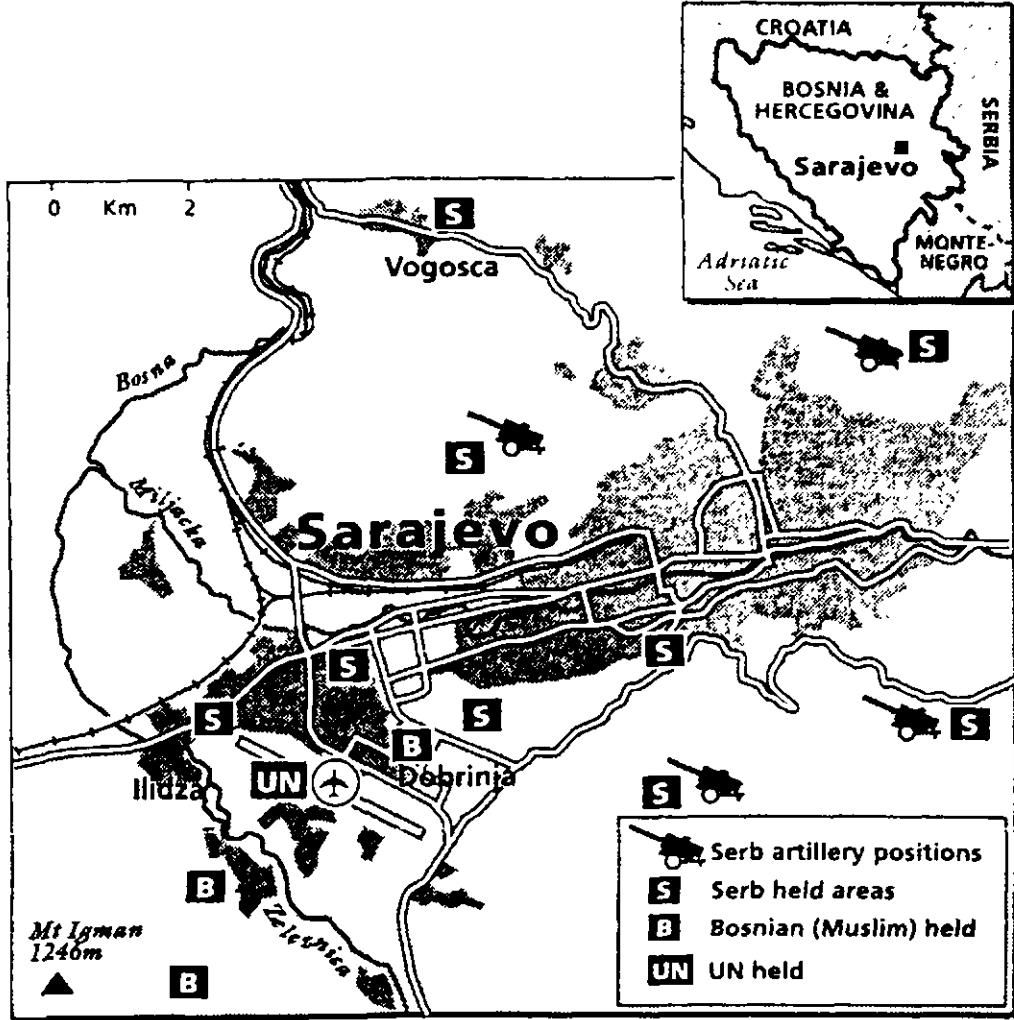
Mart 1992 - Askeri Durum

The Military Situation as of March 1992

Askeri Durum (Mart 1992)

Sırp topçuları

Sırpların elindeki topraklar

Müslümanların elindeki topraklar

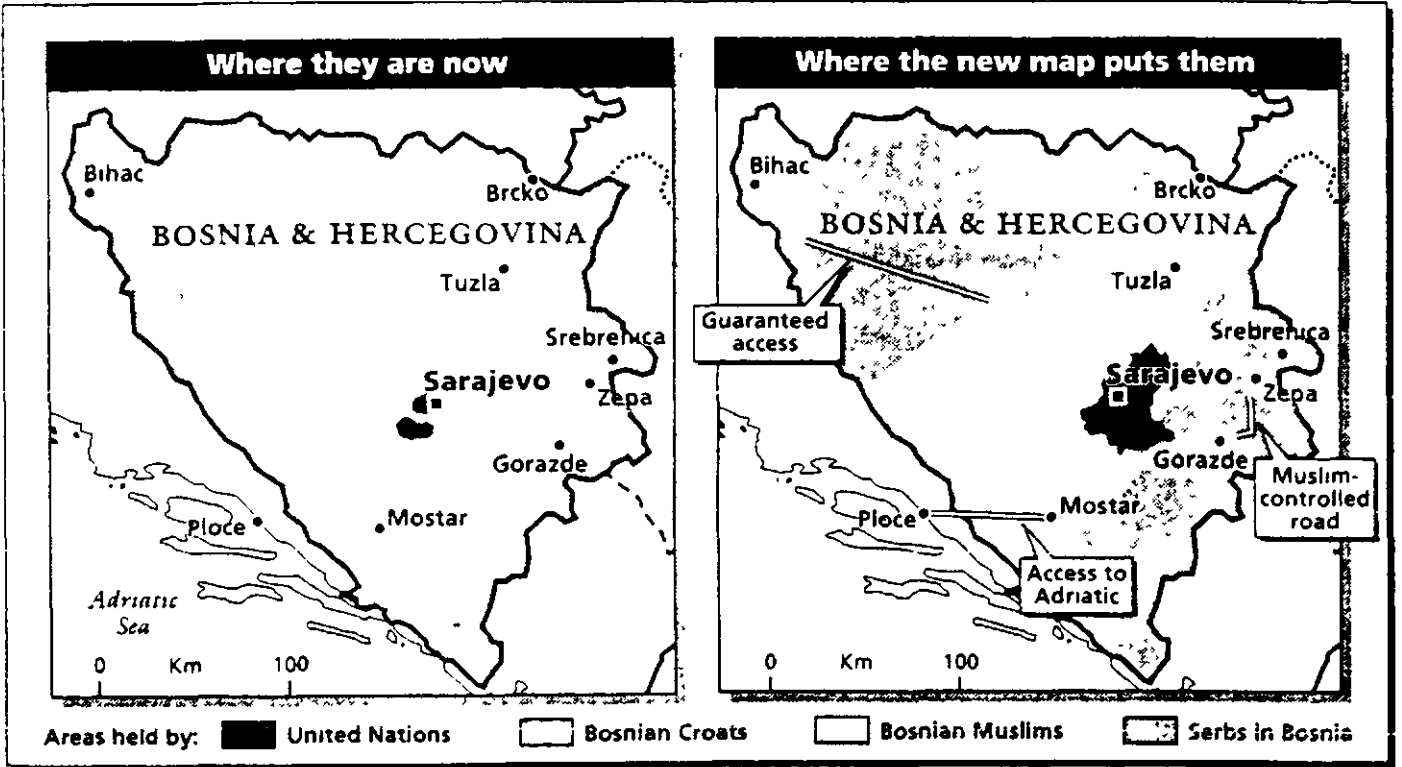
BM Denetimindeki topraklar

*Bosnalı Hırvatlar -
Bosnalı Müslümanlar
Bosna ve Hırvatistan'daki
Sırp*

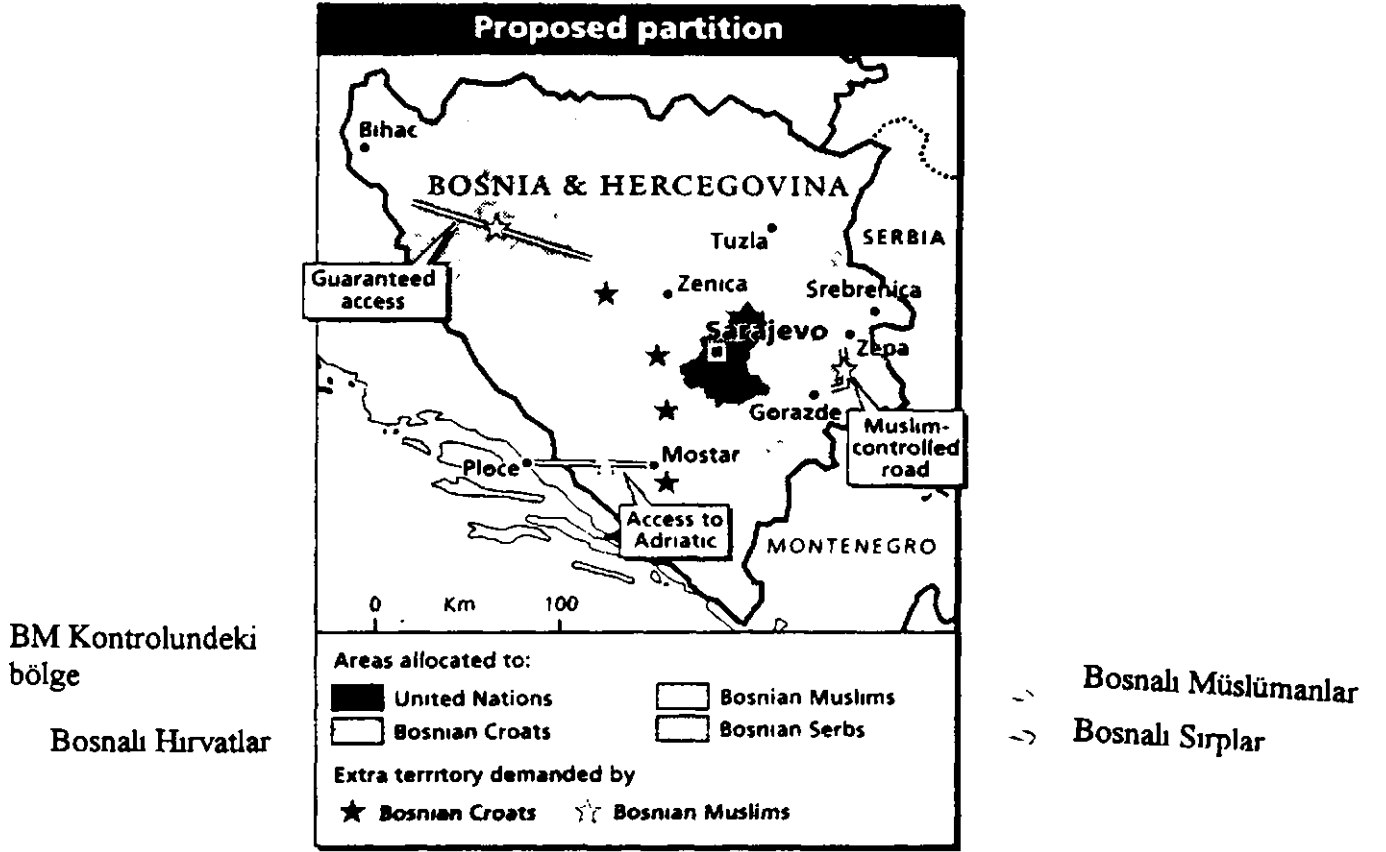

Şu andaki durum

Haritaya göre durum

The Economist, 28 Ağustos-3 Eylül, 1993. s.27.

Teklif edilen bölünme planı

The Economist, 4-10 Eylül, 1993. s.31.

Savaş öncesi etnik yapı

Cenevre Planı'na göre yeni bölgeler

